

HANDEL MED KVINNER OG BARN

En rettssosiologisk undersøkelse

Kandidatnummer: 202

Veileder: Kristian Andenæs

Leveringsfrist: 25 nov. 2005

Til sammen 15575 ord

30.11.2005

Innholdsfortegnelse

<u>1 INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1 Bakgrunn	1
1.2 Problemstilling	3
1.3 Metode	4
1.4 Avgrensninger	6
1.5 Videre fremstilling	7
<u>2 REGJERINGENS HANDLINGSPLANER</u>	<u>9</u>
2.1 Generelt	9
2.2 Tilbakemeldinger og revidering	10
2.3 Særsilt om tiggng.....	12
<u>3 HALLIKVIRKSOMHET ELLER MENNESKEHANDEL?</u>	<u>14</u>
3.1 Hvordan fordeler sakene seg mellom hallikparagrafen og menneskehandelbestemmelsen?	17
3.2 Er rettsvesenet en riktig og viktig faktor i bekjempelsen av menneskehandel?	19
3.3 Den ”skuffende” rettspraksis.....	22
<u>4 IDENTIFISERING</u>	<u>24</u>
4.1 Hvem og hva snakker man om?	24

4.2 Hvem identifiserer?	26
4.3 Kommunikasjon mellom de ulike aktørene.....	27
4.4 Blir tiltakene kommunisert?	29
5 SÅRBAR SITUASJON	32
5.1 Rettskildene	32
5.1.1 Nasjonale og internasjonale forarbeider.....	32
5.1.2 Rettspraksis	34
5.2 Who Is the Next Victim?	35
6 SAMTYKKE, FRIVILLIGHET OG KRIMINALISERINGSDEBATTEN	37
6.1 Mäns seksualiserade våld mot kvinnor.....	38
7 BARN	41
7.1 Hva vet man om handel med barn?	41
7.2 Erfaringer fra naboland.....	45
7.3 Hva sies i media.....	46
8 KUNDENE	49
9 AVSLUTNING OG ETTERORD	51
LITTERATURLISTE	53
Dommer	55
MEDIELINKER	55

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Mot slutten av 1990 tallet fikk handel med kvinner og barn et økt fokus på i Norge. Dette var sent i forhold til andre land det er naturlig å sammenligne seg med. Til gjengjeld økte oppmerksomheten til et omfang som i dag kan karakteriseres som omfattende. Årsakene bak den økte oppmerksomheten kan ikke alene forklares ut fra en faktor, men ut fra flere samtidigvirkende elementer. I dag vil svært mange knytte ordet ”trafficking” til den svenske filmen, ”Lilja 4 ever”¹. Filmen er en produksjon basert på funnet av en jente i Sverige, som hadde begått selvmord ved å hoppe fra en bru. Under oppklaringen av saksforholdet ble det avdekket tvangsprostitusjon, kidnapping, fattigdom og vold, hvorpå dette videre ble filmatisert. Det sterke bildet som ble skapt gjennom denne filmen økte fokuset på problemet, men bidro også til et smalt syn på hva handel med kvinner og barn innebærer.

Det økte internasjonale fokuset var kanskje det som først og fremst satte menneskehandel på agendaen igjen her i Norge, politisk og mediemessig. De politiske endringene i Øst-Europa på tidlig 90-tallet, og krigene i Balkanområdet, med den tilhørende immigrasjonsstrømmen bidro til at menneskehandel ble aktualisert som tema igjen.

Til tross for at søkelyset nå er rettet mot menneskehandel er dette likevel ikke en ny utfordring. Allerede i 1904 var tematikken oppe til internasjonal debatt, den gangen under

¹ Lilja 4 ever. Film av Lukas Moodysson, Svensk / Dansk 2002

betegnelsen ”hvit slave handel”². Datidens debatter medførte at man kom frem til en internasjonal overenskomst mot utnyttelse av kvinner og barn i prostitusjon.

I desember 2000 kom man frem til en felles forståelse av menneskehandelsbegrepet og dette refereres ofte til som Palermo-protokollen³. Norge ratifiserte denne protokollen samme år som den trådte i kraft, dvs. 2003. Protokollen er knyttet opp mot FN- konvensjonen mot grenseoverskridende kriminalitet og ikke som tidligere opp mot menneskerettighetene. Europarådets konvensjon om tiltak mot menneskehandel fra 2005 bygger på Palermoprotokollens definisjon av menneskehandel, men går ut over Palermoprotokollen i forhold til beskyttelse av ofre og deres menneskerettigheter. Den pålegger statene som ratifiserer, å underlegge seg en felles overvåkningsmekanisme, som skal sørge for at konvensjonens forpliktelser blir effektivt gjennomført på det nasjonale plan. Konvensjonen har en mer omfattende overvåkningsmekanisme enn FNs konvensjon mot grenseoverskridende kriminalitet. Norge signerte konvensjonen 16. mai 2005.

Den felles definisjonen av menneskehandel gitt i Palermoprotokollens art 3, og lyder som følger:

I denne protokoll menes med:

a) “handel med mennesker”: rekruttering, transport, overføring, husing eller mottak av personer, ved hjelp av trusler om bruk av vold eller bruk av vold eller andre former for tvang, av bortføring, av bedrageri, av forledelse, av misbruk av myndighet eller av sårbar stilling eller av å gi eller å motta betaling eller fordeler for å oppnå samtykke fra en person som har kontroll over en annen person, med sikte på utnytting. Utnytting skal som et minimum omfatte utnytting av andres prostitusjon eller andre former for seksuell utnytting, tvangsarbeid eller tvangstjenester, slaveri eller slaveriliknende praksis, trelldom eller fjerning av organer,

² The International Agreement for the Suppression of the White Slave Trade, Paris May 18.1904: Penn State Report

³ Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime.

b) samtykke fra et offer for handel med mennesker til den tilsiktede utnyttningen nevnt i bokstav a) i denne artikkel skal være uten betydning der noen av midlene nevnt i bokstav a) er brukt,

c) rekruttering, transport, overføring, husing eller mottak av et barn med sikte på utnyttning skal anses som “handel med mennesker” selv om ingen av midlene nevnt i bokstav a) i denne artikkel er brukt,

d) “barn”: person under atten år.

Jeg ønsker gjennom denne avhandlingen å se på utfordringer knyttet opp mot gjennomføringen og etterfølgelsen av Palermoprotokollen og endringen i den alminnelige norske straffelov § 224.

Kompleksiteten rundt menneskehandel har utfordret meg i samtalen med de ulike aktørene innenfor feltet. Mange forskjellige perspektiver spiller inn. Et stort antall spørsmål står fremdeles ubesvart og hvis jeg skal gi meg selv en rolle i den komplekse helhet, er det å reise disse spørsmål for andre å besvare.

1.2 Problemstilling

Rettslige virkemidler er et av de verktøyene som er tatt i bruk i innsatsen for å bekjempe menneskehandel, i Norge og internasjonalt.

En av problemstillingene jeg ønsker å besvare gjennom denne avhandlingen er hvorvidt de tiltakene som er iverksatt for å bekjempe handel med kvinner og barn er tilpasset og svarer til de faktiske realitetene.

Lovgivningen må ta utgangspunkt i den virkeligheten som skal reguleres. Gjør den det i dette tilfellet? Jeg har gjennom samtaler med ulike aktører og ved hjelp av gjennomgang av en mengde materiale forsøkt å formulere noen utfordringer man er stilt ovenfor.

Omfattende internasjonale og nasjonale reguleringer, samt uttallige internasjonale og nasjonale tiltak er igangsatt i løpet av de siste årene. En åpenbar og fundamental problemstilling gjenstår: hvordan identifiserer man et offer for menneskehandel?

Skjønnspreget lovgivning skal forvaltes av mennesker med ulik kulturell bagrunn og forskjellige mandat og roller i arbeidet med bekjempelsen av menneskehandel.

Et av begrepene i regelverket som må gis et nærmere bestemt innhold er ”misbruk av sårbar situasjon”.Hva skal man måtte vite om alternativene til en person for å vurdere avgjørelser som er blitt tatt? Når kan man si at en person blir utnyttet og dermed at en person trenger assistanse?

Hvis man kommer frem til en felles forståelse om hva som kjennetegner en sårbar situasjon, når er da denne situasjonen misbrukt? Og er rettsvesenet et egnet organ for denne typen vurderinger og avgjørelser?

Er denne og andre teoretiske fremstillinger bare en intellektualisering av debatten? Den reelle problemstillingen ble kanskje uttalt av en av mine informanter: ”det er jo ingen av disse kvinnene som bryr seg noe om protokoll eller ikke protokoll, tiltak 1 eller 30, 100 millioner, friske midler eller ikke, det spiller jo ingen rolle. Det er i stor grad de samme problemene vi møter i dag som vi møtte før, kanskje bare med litt større språkvansker, og problemene, de løser vi etter beste evne, individuelt. Selvsagt er hele dette fokuset og alle tiltakene kjempepositivt, hvis det bare hadde vært noen kvinner som kom til oss og sa; hjelp, jeg er blitt traffickert, eller handlet med. Eller enda bedre, jeg var i en sårbar situasjon som noen utnyttet. Men det skjer ikke; de kvinnene vi møter sier; halliken tok pengene mine, eller kunne ønske jeg kunne få en ordentlig jobb, men det kan vi ikke hjelpe til med. Vi kan tilby rettssaker, offerbetegnelser og krisesenter. Det er liksom ikke helt det samme. Eller nødvendig. Jeg vet ikke jeg”.

1.3 Metode

Da det fremdeles er begrenset med empiriske undersøkelser og rettspraksis om menneskehandel, vil jeg prøve å kartlegge området ved hjelp av intervju med representanter fra de ulike aktørene innenfor feltet. Det er et bredt spekter av departement, organisasjoner og personer involvert på ulike nivåer i bekjempelsen av handel med kvinner og barn. Jeg har derfor lagt vekt på å intervju flest mulig, før jeg forsøksvis har sammenfattet det som er kommet frem gjennom samtalene. Der hvor det er nødvendig har jeg valgt å ikke knytte utsagn direkte opp mot person, da enkelte har kommet med ytringer de ikke ønsket skulle bli satt i direkte kontakt med seg selv.

Mitt utvalg av informanter utelukker ikke at det er andre organisasjoner og institusjoner som sitter på svært relevant kunnskap, utvalget er utelukkende begrenset av tidsrammen for oppgaven. Jeg har brukt mellom 1 til 3 timer på hver samtale, enkelte ganger også med oppfølgende møter og/ eller korrespondanse.

I tillegg til dette har jeg tatt utgangspunkt i ulike rapporter og undersøkelser. Det er etter hvert blitt et enormt omfang av materiale som omhandler menneskehandel, både i Norge og internasjonalt. Media, ulike organisasjoner, statlige organer og privatpersoner har vist engasjement og publisert utallige dokumenter som enkeltvis representerer deres synspunkter og holdninger. Noen av utfordringene har vært å finne frem til pålitelig informasjon. Oppgavens tidsramme har satt sin naturlige grense for innsamling av materiale. Det har derfor vært av stor nytteverdi at det i løpet av de siste par årene er blitt laget noen rapporter som forsøker å gjøre opp status over hva man vet om menneskehandel i Europa. Jeg vil ta utgangspunkt i disse sammenfatningene, da jeg er sikker på at andre er kommet lengre i å sortere materialet enn det jeg vil ha mulighet til innenfor den begrensede tiden jeg har til rådighet. En slik undersøkelse er foretatt av Elizabeth Kelly, IOM og er en gjennomgang av forskning innenfor feltet⁴, i tillegg kommer FAFO rapporten ”Taking Stock- A Review of the Existing Research on Trafficking for Sexual Exploitation”⁵.

Oppgaven har vært en stor og omfattende utfordring. Tiden og plassen har ikke tillatt å trekke inn rettssosiologisk materiale i fremstillingen. Jeg har ingen kjennskap til

⁴ Journeys of Jeopardy: A Review of Research on Trafficking in Women and Children in Europe, IOM, Elizabeth Kelly, nov. 2002.

⁵ Taking Stock – A review of the existing research on trafficking for sexual exploitation av Guri Tyldum, Marianne Tveit, Anette Brunovskis. FAFO 2005

rettssosiologisk litteratur som behandler temaet. Likevel så fremgår oppgaven som en utpreget rettssosiologisk fremstilling med bakgrunn i måten jeg har behandlet materialet på.

En fullstendig liste over undersøkelser jeg har tatt utgangspunkt i er gitt avslutningsvis i avhandlingen, samt som fotnoter underveis. Utfordringene i å finne pålitelige kilder må ses i sammenheng med de ulike moralske synspunktene som er knyttet opp til temaet.

Hvordan man forholder seg til menneskehandel er ofte preget av holdninger til prostitusjon, kjønnsforskjeller og ikke minst kulturelt betingede kvinnesyn.

Ut over dette vil jeg behandle det som finnes av rettspraksis, forarbeider og internasjonale avtaleverk, samt regjeringens handlingsplan fra 2003, med revidering i 2005, i relasjon til temaene som blir gjennomgått i det følgende. Jeg vil også innledningsvis gi en kort gjennomgang av rettskildene.

Det ble i september 2005 avsagt dom i ankesaken av den såkalte "Trafficking saken" i Frostatings lagmannsrett. Denne dommen vil ikke bli behandlet særskilt, men derimot i tilknytning til de enkelte problemstillinger jeg tar opp underveis.

1.4 Avgrensninger

Dette er ikke et forsøk på å gi en fullstendig fremstilling av menneskehandel. Jeg vil reise enkelte spørsmål og problemstillinger som jeg er blitt kjent med gjennom samtaler med de ulike intervjuobjektene. Da dette er en rettssosiologisk oppgave velger jeg å avgrense oppgaven mot en nærmere gjennomgang av rettskildene, ut over der jeg finner det nødvendig for å gi en innføring i problemstillingene jeg tar opp. For en fullstendig juridisk fremstilling av temaet, se "Menneskehandel for seksuell utnyttelse i Norge. Regulering og praksis" en spesialoppgave fra 25.04 05 og "Handel med kvinner" fra samme år

Jeg vil heller ikke behandle andre former for illegal handel, som narkotika- og våpenhandel, dette innebærer at FNs utfyllende protokoller om grenseoverskridende kriminalitet ikke vil bli berørt i denne fremstillingen

Jeg velger å avgrense den videre fremstillingen mot menneskesmugling. Det er formålet med handlingen som skiller menneskehandel og menneskesmugling, i de tilfeller hvor formålet er utnyttelse ved den endelige destinasjonen, og ikke kun medvirkning eller tilrettelegging av illegal innvandring, er man innenfor menneskehandel.

Jeg avgrenser videre mot ordinær prostitusjon. Prostitusjon er ikke ulovlig i Norge, heller ikke å kjøpe seksuelle tjenester som sådan.

Mye av den norske innsatsen mot menneskehandel går til ulike tiltak i utlandet. Dette vil heller ikke bli behandlet i den videre fremstillingen.

1.5 Videre fremstilling

I det følgende vil jeg ta for meg Regjeringens handlingsplaner mot handel med mennesker og lovendringene i straffeloven.

Deretter vil jeg ta for meg noen av utfordringen knyttet til den samlede innsatsen mot menneskehandel. Det første jeg vil se nærmere på er identifisering av ofre, hvor langt man har kommet og hvilke usikkerhetsmomenter som er knyttet til dette.

Videre vil jeg se på hva som ligger i forståelsen av uttrykket ”sårbar situasjon”. For å nærme meg dette vil jeg ta utgangspunkt i forarbeidene⁶, det som foreligger av rettspraksis, samt en undersøkelse foretatt av IOM i Romania⁷.

Jeg vil deretter kommentere kriminaliseringsdebatten, hvor jeg vil se hen til Sverige hvordan forbudet har virket inn der. Et spørsmål jeg har reist i forhold til mine samtaler med de ulike aktørene er hvorvidt de opplever at de norske tiltakene mot menneskehandel, samt den norske lovgivningen blir kommunisert til dem det gjelder. Jeg har også forsøkt å

⁶ JD- Ot.prp nr. 62 (2002-2003) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven

⁷ Who Is the Next Victim? Vulnerability of Young Romanian Women to Trafficking in Human Beings, IOM Mission in Romania 2003. Av Sebastian Lazariou og Monica Alexandru

kartlegge hvorvidt ofrene kjenner seg igjen i det bildet som er skapt gjennom Palermoprotokollen, som også er blitt fulgt opp i Norge.

Deretter ser jeg nærmere på rettsvesenets rolle i den samlede innsatsen mot menneskehandel.

Avslutningsvis tar jeg for meg handel med barn. Jeg forsøker å få klarhet i hva man vet om dette, ser hen til ulike undersøkelser som er foretatt og gir en kort gjennomgang av hva media har rapportert om dette i løpet av den siste tiden.

Det finnes svært begrenset med informasjon om kundesiden i forhold til menneskehandel. Jeg avslutter likevel oppgaven med noen betraktninger om dette, samt gjennomgang av en undersøkelse foretatt av Ingrid Smette ved Pro Senteret om kunder i prostitusjon⁸.

Gjennom hele oppgaven knytter jeg de forskjellige temaene opp mot de samtalene jeg har hatt med de ulike instansene. Jeg understreker at dette er en rettssosiologisk oppgave. For en utførlig juridisk fremstilling se heller "Handel med kvinner" spesialoppgave, våren 2005.

Da jeg nå beveger meg inn på et område med mange sterke meninger rundt bruk av begreper og terminologi, forholder jeg meg til den terminologien som fremgår av de nasjonale handlingsplanene, uten å gå nærmere inn på disse diskusjonene.

⁸ Ingrid Smette: Den seksuelle slavestand? Ein rapport om kundar i prostitusjonen. (Pro Senteret 2003)

2 Regjeringens handlingsplaner

2.1 Generelt

Regjeringen lanserte den første handlingsplanen mot handel med kvinner og barn i 2003⁹, med formål å kunne møte de etiske, sosiale og rettslige utfordringene menneskehandel fører med seg. Behovet for kontinuitet og langsiktighet ledet til at innsatsen ble videreført fra 2005 til 2008¹⁰. Tiltakene fra den første handlingsplanen ble revidert etter erfaring fra første periode, men hovedmålene ble stående. Handlingsplanen har fem hovedmål:

- 1. Forebygge menneskehandel gjennom å begrense rekruttering og etterspørsel*
- 2. Bedre tilbudet om bistand og beskyttelse til ofre for menneskehandel*
- 3. Styrke innsatsen for å avdekke og straffeforfølge menneskehandlere*
- 4. Øke kunnskap og tverrfaglig samarbeid*
- 5. Styrke internasjonalt rammeverk og samarbeid.*

Under hvert av hovedmålene ligger til sammen 22 ulike tiltak. Ansvar for gjennomføring og finansiering av disse hviler på de ulike departementene.¹¹ Handlingsplanen dekker de internasjonale forpliktelsene Norge har samtykket til, og går i noen tilfeller også ut over dette. Justisdepartementet har det koordinerende ansvaret for gjennomføring av tiltakene. I handlingsplanen understrekes det at personer som er utsatt for menneskehandel er ofre for en kriminell handling. Offerbegrepet beskriver personens status i strafferettslig forstand og ikke egenskaper ved personen. Ulike organisasjoner har ytret at dette er en diskriminerende betegnelse, og trekker frem ord som ”survivor” som et bedre alternativ.

⁹ Regjeringens handlingsplan mot handel med kvinner og barn, februar 2003

¹⁰ Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel 2005-2008, juni 2005

¹¹ Utenriksdepartementet, Justisdepartementet, Barne- og familiedepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Sosialdepartementet

Jeg vil i den videre fremstilling forholde meg til handlingsplanens betegnelse, men understreker at det er uenighet rundt dette.

2.2 Tilbakemeldinger og revidering

I løpet av handlingsplanens funksjonstid har det kommet ulike tilbakemeldinger. En del av tilbakemeldingene er av svært positivt art og særlig internasjonalt roses Norge for de offensive tiltakene.

Det har også kommet kritiske tilbakemeldinger, disse har i særlig grad vært knyttet opp mot refleksjonsperioden på 45 dager. Refleksjonsperioden innebærer at utlendingsmyndighetene etter søknad kan stille bortvisningssaker og utvisningssaker i bero i minst 45 dager. Terskelen for å få innvilgelse skal være lav. På bakgrunn av kritikken som er blitt rettet mot ordningen, er det i den reviderte handlingsplanen nedfelt et eget tiltak som bestemmer at vilkårene for refleksjonsperioden og midlertidig opphold skal klargjøres¹². Dette skal etter planen utføres i 2006 og hovedansvaret ligger på Kommunal og regionaldepartementet. I Utlendingsdirektoratets rundskriv om praktisk gjennomføring av refleksjonsperioden¹³ understrekes det, at som hovedregel skal offerets egen forklaring legges til grunn. Det er først og fremst vilkårene for å få utløst refleksjonsperioden som kritikken har vært rettet mot, samt at perioden antas å være alt for kort. Vilårene som kommer frem av rundskrivet er blant andre at personen må ha til hensikt å bryte med miljøet, personen må være villig til å motta hjelp og informasjon og dersom vedkommende ikke ønsker å anmelde forholdet innen den tid som er satt, vil bort eller utvisningsvedtaket iverksettes på vanlig måte, med all sannsynlighet.

Enkelte av de frivillige organisasjonene og de ulike institusjonene kritiserer disse vilårene og mener at usikkerheten rundt hva som hender etter de 45 dagene er for stor slik at de

¹² Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2005-2008) tiltak nr. 6

¹³ Rundskriv UDI 2004-019 SODA: Utsatt utreisefrist ved bort – og utvisningsvedtak for personer som antas å være offer for menneskehandel (refleksjonsperiode)

heller benytter seg av andre metoder¹⁴. Kvinnene er redde for usikkerheten knyttet til opphold etter de 45 dagene. Dette understrekes nylig i et oppslag i Dagsavisen av 27. 10.05, hvor en syk søster får bli, mens den friske blir sendt tilbake til Nigeria.¹⁵

Pro Senteret sier også at vilkåret om at de må ha til hensikt å bryte med miljøet strider mot det faktum at mange av kvinnene ikke ønsker seg ut av prostitusjonen, men de ønsker seg først og fremst bort fra utnyttelsen og kontrollen fra bakmennene.

Dette er nettopp noe av det man ønsker å forhindre fra statens side. Man ønsker å unngå at kvinnene bruker refleksjonsperioden til å få lovlig opphold, for å så fortsette prostitusjonsvirksomheten.

Tidligere statssekretær i Justisdepartementet, Rita Sletner presiserer at handlingsplanene først og fremst en begynnelse på et omfattende arbeid. Hun understreker at dette er et nytt og ukjent felt og at man hele tiden må forbedre seg. Det første man må gjøre er å innse at man ikke enda har funnet noen fullstendig løsning på alle utfordringene i knyttet til menneskehandel, men man er kommet et stykke på vei.¹⁶

Viktige områder er ikke dekket gjennom tiltakene i handlingsplanene. Identifisering av ofre, kommunisering av tiltakene og felles forståelse av hva som går inn under menneskehandelbegrepet er nevnt, men ikke løst. Liv Jessen, leder for Pro Senteret sier i forhold til dette at hun finner det påfallende at de berørte ikke blir lyttet til¹⁷.

Litt forenklet kan det hevdes at handlingsplanen og de internasjonale avtalene alle tar utgangspunkt i samme forståelse av hva som er et ”typisk offer for menneskehandel”. Det

¹⁴ Samtale med Bjørg Norli, Pro senteret og Unni Kiil, ROSA- senteret

¹⁵ <http://www.dagsavisen.no/innenriks/article1798517.ece>

¹⁶ Samtale 12.10.05: Rita Sletner Justisdepartementet.

¹⁷ Samtale med Liv Jessen, Pro Senteret 29.aug. 05

klare offeret er Lilja¹⁸, mindreårig, lurt, voldtatt og tvangsprostituert. For kvinner og barn under tilsvarende forhold er handlingsplanene og definisjoner i Palermoprotokollen nødvendige og tilpassede tiltak. Likevel så vil de som jobber med problemområdet understreke, at disse klare tilfellene er det absolutte unntak. Derimot kommer de aller fleste kvinner og barn gjennom organiserte nettverk til Norge. Det er for vanskelig å forflytte seg til Europa på egen hånd, uten organisering. Mange av disse kvinnene vil oppleve å bli satt under et press de ikke ønsker. Det betyr derimot ikke at de ikke vil jobbe innenfor prostitusjon, bare at de ønsker seg frigitt fra overgrep fra bakmennene.

Handlingsplanene mot menneskehandel viser tilsynelatende en vilje til å løse utfordringene man er stilt ovenfor. Det grunnleggende spørsmålet man må stille seg er likevel hvorvidt handlingsplanene svarer til virkeligheten og de problemene som dagens situasjon medfører.

2.3 Særskilt om tigging.

Det har vært usikkerhet knyttet til hvorvidt tigging omfattes av Straffelovens § 224. Av et høringsnotat om endring av straffeloven § 224 fremgår det at organisert tigging ikke var vurdert som et alternativ idet straffeloven ble endret i 2003.¹⁹ I Justisdepartementets arbeid med lovforslaget om å oppheve lov av 31. mai 1900 nr 5 om Løsgjænger, Betleri og Drukkenskap, ble departementet kjent med at noen av tiggerne i Norge i dag kunne være organisert.²⁰ I et ønske om å avdekke dette og stille bakmennene til ansvar ble det reist spørsmål om tigging kunne forstås å være et av alternativene i straffelovens menneskehandelbestemmelse (strl. § 224).

Tvangsarbeid inngår i § 224, men den naturlige forståelsen av begrepet ”arbeid” favner ikke om det å tigge. En som tigger utfører ikke en gjengjeldelseshandling i forhold til den som betaler. Herunder kan det være tvil om gatemusikanter eller andre som underholder for

¹⁸ Lilja 4 ever. Film av Lukas Moodysson, Svensk/ Dansk 2002

¹⁹ JD- Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven

²⁰ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) Om lov om oppheving av løsgjengerloven og om endringer i straffeloven mv. (eget straffebud mot vold i nære relasjoner).

å tjene penger på gata kan sies å arbeide. For å fjerne dette tvilsaspektet er det derfor blitt sendt ut et forslag til høring som eventuelt vil tydeliggjøre at tigging faller inn under menneskehandel. Høringsfristen er satt til 6. jan. 2006, så det gjenstår å se videre utvikling innenfor dette feltet.

Jeg vil behandle dette temaet nærmere under kapittelet om barn²¹, da det er særlig i forhold til denne gruppen, at organisert tigging blir fremhevet som et problem. Jeg har gjennom samtaler med de ulike aktørene forsøkt å avdekke deres kjennskap til dette momentet, samtidig har jeg sett nærmere på undersøkelser foretatt i våre naboland, som inkluderer denne formen for organisert utnyttelse.

²¹ Se denne avhandling kap 8.

3 Hallikvirksomhet eller menneskehandel?

Da ”frivillig” inntreden i prostitusjon ikke har noe betydning for hvorvidt man kan sies å være handlet med²² har det vist seg i enkelte tilfeller å være vanskelig å skille mellom menneskehandel og hallikvirksomhet.

Den nye bestemmelsen om menneskehandel lyder som følger:

§ 224.

Den som ved vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd utnytter en person til

- a) prostitusjon eller andre seksuelle formål,*
- b) tvangsarbeid,*
- c) krigstjeneste i fremmed land eller*
- d) fjerning av vedkommendes organer,*

eller som forleder en person til å la seg bruke til slike formål, straffes for menneskehandel med fengsel inntil 5 år.

På samme måte straffes den som

- a) legger forholdene til rette for slik utnyttelse eller forledelse som nevnt i første ledd ved å anskaffe, transportere eller motta personen,*
- b) på annen måte medvirker til utnyttelsen eller forledelsen, eller*
- c) gir betaling eller annen fordel for å få samtykke til utnyttelsen fra en person som har myndighet over den fornærmede, eller som mottar slik betaling eller annen fordel.*

²² Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime. Art. 3.

Den som begår en handling som nevnt i første eller annet ledd mot en person som er under 18 år, straffes uavhengig av om vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd er anvendt.

Grov menneskehandel straffes med fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov, skal det særlig legges vekt på om den som ble utsatt for handlingen, var under 18 år, om det ble brukt grov vold eller tvang eller om handlingen ga betydelig utbytte.

Denne bestemmelsen bygger på Palermoprotokollen art. 3 som definerer handel med mennesker. I forhold til presumsjonsprinsippet formodes dermed intern rett å samsvare med folkeretten²³. Det vil derfor være aktuelt å se hen til internasjonale avgjørelser, eksempelvis avgjørelser fra FN og andre land som har ratifisert konvensjonen.

Bestemmelsen ovenfor inneholder en del ord og uttrykk som vil måtte presiseres nærmere. Dette bli i stor grad opp til domstolene å sørge for, samt de aktuelle internasjonale organer. Den siste dommen fra Frostating lagmannsrett²⁴ virker i så måte, ikke svært klargjørende. Man må se de ulike momentene i forhold til formålet, nemlig å beskytte ofrene. Den norske straffebestemmelsen går utover Palermoprotokollen i et hensende. Det er handlingens art, og ikke hvor handlingen er begått som er vesentlig, derfor omfattes også utnyttelse som forekommer innad i landet. Dette kan aktualiseres i forhold til de som eventuelt blir handlet med etter at de er kommet til Norge, uavhengig om de er kommet via ekteskap eller sitter på et asylmottak. Dette svarer også til Europarådets konvensjon mot handel med mennesker.²⁵

En av utfordringene som har kommet til syne etter innføring av menneskehandelparagrafen er vanskeligheten mellom å skille mellom denne og hallikbestemmelsen i straffelovens

²³ Menneskerettigheter: Erik Møse s. 172 2002

²⁴ Frostatings lagmannsrett, 20.09.2005, 05-071379AST-FROS

²⁵ The Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings CET nr 197, 3. May 05

§ 202. Dette til tross for at også § 202 ble endret samtidig med innførselen av staffelovens § 224.

Hallikparagrafen lyder nå som følger:

§ 202.

Den som

- a) fremmer andres prostitusjon eller*
 - b) leier ut lokaler og forstår at lokalene skal brukes til prostitusjon eller utviser grov uaktsomhet i så måte,*
- straffes med bøter eller fengsel inntil 5 år.*

Den som i offentlig kunngjøring utvetydig tilbyr, formidler eller etterspør prostitusjon, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder.

Med prostitusjon menes i denne bestemmelsen at en person har seksuell omgang eller handling med en annen mot vederlag.

I møte med et saksforhold som befinner seg i grenseområdet mellom disse to bestemmelsene må man derfor se hen til graden av utnyttelse og hvorvidt vedkommende har mulighet til å slutte når personen selv ønsker.

Det uklare skillet mellom disse to bestemmelsene har også kommet frem i de foreliggende rettssakene. Trondheim tingrett var enstemmige i sin vurdering av at "Trafficking saken" egentlig var hallikvirksomhet og dømte de tiltalte etter § 202²⁶. Denne dommen ble senere endret av lagmannsretten til å være en menneskehandelsak, delvis grov for de tiltalte²⁷. Et utdrag fra domsslutningene viser forskjellene i fortolkningen av faktum i de to sakene:

Gjennom lagrettens svar er det ført fellende bevis for at de tiltalte ved misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd utnyttet de fornærmede til prostitusjon. Jentene kommer fra Ø og omegn i Estland, hvor de hadde det til felles at de levde under til dels svært vanskelige økonomiske, sosiale og familiære

²⁶ Trondheim Tingrett, avsagt 01.04.2005, 05-011620MED-TRON

²⁷ Frostatings Lagmannsrett, 20.09.2005, 05-071379AST-FROS

forhold. Spesielt nevner lagmannsretten at D, som ble rekruttert da hun var knapt 16 ½ år, var uten arbeid og bolig. Hun var helt uten inntekter og livnærte seg av småkriminalitet. Det må legges til grunn at hun var et meget lett bytte da hun fikk tilbud om å prostituere seg.

Tingretten vurderte kvinnenens omstendelighet dit hen, at de ikke befant seg i en sårbar situasjon i Estland. Et utdrag fra domsslutningen viser dette;

”Spørsmålet om forståelsen av begrepet misbruk av sårbar situasjon angår ikke grenseoppgangen mellom det straffbare og det tillatte, men grensedragningen mellom to straffebestemmelser, som for øvrig har samme øvre strafferamme i utgangspunktet: Inntil 5 års fengsel”.

Vurderingen av kvinnenens situasjon ble sett i forhold til frivillighet. Som tidligere nevnt er dette ikke et moment som skal tas med i betraktning når man vurderer hvorvidt en kvinne er handlet med eller ikke.

Det gjenstår og se hvordan fremtidige saker blir vurdert i forhold til skillet mellom hallikbestemmelsen og menneskehandelparagrafen.

3.1 Hvordan fordeler sakene seg mellom hallikparagrafen og menneskehandelbestemmelsen?

Tall fra Nye Kripos gir en oversikt over hvordan sakene som ble anmeldt i 2004 og 2005 fordeler seg mellom § 202 og § 224. I 2004 ble det anmeldt 24 halliksaker og 15 menneskehandelsaker, hvorav to var grove. Overvekten av anmeldelser ble foretatt i Oslo politidistrikt. Frem til oktober 2005 viser oversikten en nedgang i antall saker, 15 halliksaker er anmeldt, og kun 5 menneskehandelsaker. Nye Kripos har i tillegg saker som ikke er kommet med i denne oversikten.

I samtale med Øyvind Nordgaren²⁸, leder for spesialseksjonen som jobber mot organisert kriminalitet i Oslo kommer det frem et betydelig kartleggingsarbeide som er utført av hans seksjon. En gruppe på fem etterforskere har utelukkende jobbet med operativ virksomhet rettet inn mot prostitusjonsmarkedet, inne og ute. Denne gruppen har i løpet av 2005

²⁸ Samtale Øyvind Nordgaren 14.11.05, leder for avdeling organisert kriminalitet, Oslo politiet

forsøkt å kartlegge miljøet for å få et klarere bilde av den egentlige situasjonen. Dette arbeidet ble gjort ved å oppsøkende virksomhet, resultatet ble dybdeintervju av 100 kvinner fra et utvalg på totalt 255 kvinner som etterforskerne var i kontakt med. Det ble særlig lagt vekt på å få mer kunnskap om innemarkedet. Politiet utgav seg for å være kunder ovenfor kvinner de kontaktet gjennom annonser, internett etc. og legitimerte seg som politi først da de hadde kommet i kontakt med kvinnene på stedene de holdt til.

Øyvind Nordgaren understreker vanskelighetene med å skille mellom en § 202 sak og en § 224 sak, men presiserer at det ikke er blitt avdekket noen typisk "liljatilfelle". Det betyr derimot ikke, at kvinnene ikke er underlagt et psykisk press og en tvangssituasjon. I 2004 ble over 30 saker etterforsket, denne innsatsen resulterte i 2-3 halliksaker. Forklaringen som kan legges til grunn for disse tallene er i følge Nordgaren at det er vanskelig å identifisere kvinnene, i tillegg til at det klare flertall av kvinner ikke ønsker å gå gjennom hele systemet og gi rettslig forklaring. Ofte er årsaken til at kvinnene velger å gå til anmeldelse av bakmennene en konsekvens av krangel om oppgjør, i følge Nordgaren. Den operative gruppen bestående av etterforskere som har vært øremerket for denne type saker er ikke økonomisk forsvarlig å opprettholde i tiden som kommer. Menneskehandelsakene som etterforskes, kommer i tillegg til de andre oppgavene politiet har, og på bakgrunn av det kartleggingsarbeidet som er blitt gjort finner politiet ikke å kunne forsvare at enkelte tjenestemenn er bundet opp mot disse sakene.

Nordgaren ser ikke bort i fra at det finnes lukkede miljøer som de ikke har innsyn i, og hvor situasjonen er en annen enn den som er beskrevet i deres rapport.²⁹

En annen virkelighet blir skissert av organisasjonene og institusjonene som jobber innefor feltet. Flere av de sosiale støttetiltakene opplever at usikkerhetsmomentene idet politiet og rettsvesenet blir trukket inn er for mange i forhold til at de kan anbefale dette alternativet for kvinnene. Disse aktørene benytter seg derfor av andre løsninger for å hjelpe jentene.

²⁹ Foreløpig en intern rapport basert på kartleggingen av prostitusjonsmiljøet 2005, deler blir tilgjengeligjort i løpet av 2006.

Tilliten til politiet er ofte minimal. Solveig Holmdal Ottesen ved Nadheim kvinnesenter³⁰ uttaler i forhold til dette at samarbeidet mellom organisasjonene stadig går bedre, og tilbudet til ROSA bidratt til at hun føler hun nå har noe å tilby kvinnene. Derimot så opplever hun at politiet fortsatt mangler vesentlig kompetanse når det kommer til identifisering av ofre. Hun er blitt møtt med utsagn som at en kvinne ikke er et reelt traffickingoffer fordi hun hadde med seg sexy undertøy og at det forklarer hvorfor hun ble utvist. Det legges for stor vekt på frivillighet mener hun, og at det reelle saksforholdet kommer i bakgrunnen. Det å ha med fint undertøy legitimerer ikke bakmenns utnyttelse av en kvinne. Et annet moment som gjentar seg i samtalene med de ulike aktørene er at politiets organisasjon er uoversiktlig og vanskelig å orientere seg i. De ulike distriktene, de ulike særorganene og spesialgruppene blir for tallrike, og det er vanskelig å bygge opp et tillitsforhold til stadig nye personer, eller grupper med personer.

Et annet moment som også blir tillagt negativ betydning, er gangen i denne type rettssak. Påkjenningen det er å stille som vitne i en menneskehandelsak kan skape en tvil om det er verdt belastningen³¹.

Parallelt med dette kan man også se på fokuset. Et politisk varmt tema vil bli viet mer oppmerksomhet. Slik sett var 2004 således et godt år i målt i oppmerksomhet politisk og mediemessig i forhold til menneskehandel. Ressursene til politiet er også av vesentlig betydning. Mye av politiets ressurser innenfor organisert kriminalitet har i 2005 vært knyttet opp mot NOKAS- og Munchsaken. Dette har en betydning i forhold til menneskelige og økonomiske ressurser til å følge opp andre former for organisert kriminalitet.

3.2 Er rettsvesenet en riktig og viktig faktor i bekjempelsen av menneskehandel?

I løpet av de siste par årene er utvikling og gjennomføring av internasjonale og nasjonale regelverk, et av virkemidlene som er satt inn for å begrense og bekjempe handel med kvinner og barn. Dette er blitt sterkt vektlagt. Det at dette er blitt tillagt stor vekt utelukker

³⁰ Samtale med Solveig Holmedal Ottesen: Nadheim Kvinnesenter, Kirkens bymisjon 03.nov.05

³¹ Se denne avhandling punkt 3.2

likevel ikke at man kan stille seg spørsmålet om domstolene er riktig instans i forhold til håndtering av disse sakene.

Noe av det som kjennetegner domstolene er at de som organ som er trent til å foreta skjønnsmessige vurderinger. Den juridiske metode vil derfor være avgjørende i forhold til å definere innholdet av den nye lovgivningen i straffelovens § 224. Forarbeidene gir liten veiledning i forhold til skjønnsmomentene. Det er derfor vanskelig å si noe om lovens innhold inntil et visst antall saker har vært oppe for retten. Gangen gjennom rettssystemet kjennetegnes ved at den er langsom, det vil derfor ta tid å klargjøre innholdet i lovgivningen nærmere. Dette forutsetter at det kommer tilstrekkelig med saker for rettssystemet å avgjøre.

Et annen moment som kan trekkes frem i vurderingen av om domstolene er et riktig organ for disse sakene, er den kjente debatten rundt juristenes sosialisering og skjeve representasjon i forhold til befolkningen generelt. Hvilken kunnskap tilegner jurister seg gjennom studiet som gjør dem egnet til å vurdere ofrenes situasjon?³² Hvilke evne har rettshåndheverne til å identifisere seg med disse individene?

Dette er det ikke gjort mye undersøkelse om, men da Pro Senteret holdt et seminar for dommere og advokater for å dele sin kunnskap rundt dette feltet ble de møtt med svært begrenset oppslutning fra det juridiske miljøet.

Samtidig løser domstolene mange problemer av lignende art som heller ikke er enkle som sådan.

Slik situasjonen er i dag er domstolen gitt en sentral rolle i bekjempelsen av menneskehandel, nasjonalt og internasjonalt. Man kan likevel stille spørsmål om rettsvesenet innehar en viktig rolle i praksis. I forrige avsnitt gav jeg en oversikt over antall saker i systemet. Oversikten viste at saken ikke kommer opp for retten, dette indikerer at rettsvesenets rolle ikke blir ansett som svært viktig.

³² Åkvåg, Inger Marie: ”Jusstudentenes rekrutteringsbakgrunn og yrkesplaner.” 2001

I tillegg til de nevnte årsaker bør man også stille spørsmålet om hvilke informasjonskanaler kvinnene har om systemet og hvilken informasjon som blir gitt³³.

Det er et faktum at enkelte av hjelpeorganisasjonene og institusjonene ikke nødvendigvis anbefaler for de kvinner de kommer i kontakt med, å henvende seg til politi og rettsvesen. Dette begrunnes med den usikre prosessen som venter dem, samt den påkjenningen det er å stille som vitne.

Også statsadvokat Hans Jørgen Bender har uttalt seg om dette. Et av hans utsagn under et møte arrangert av Amnesty International Juridiske Studentnettverk og Juridisk Rådgivning for Kvinner var; ”man må ikke irtetteføre alle sakene, hovedpoenget er å beskytte jentene.” Behovet for å statuere eksempler må veies opp mot omkostningene for enkeltindividet, altså fornærmede.

De som er utsatt for menneskehandel kan være i den situasjonen at de kan miste alt, det kan oppleves enklere for dem å komme seg ut av grepet til bakmennene, komme seg hjem og starte der de var, uten stempelen ”prostituert” eller ”traffickert”. Kvinnen har heller ingen sikkerhet for at bakmennene ikke skal gå til angrep på familien deres hjemme, slik de ofte truer med.

Alle disse faktorene, blandet med skam og vissheten om en svært lang tilgivelsesprosess i hjemlandene, kan resultere i at alternativet å gå til politiet blir funnet for risikofullt i forhold til andre alternativer.

Det er også et mer overordnet perspektiv som bør adresseres, og det er straffens preventive virkning. FN opererer med tall som tilsier at handel med mennesker er en av verdens største illegale økonomier, i samme kategori som salg av våpen og narkotika. Når det er så mye penger involvert, vil som regel ikke frykten for å bli tatt avskrekke mulige bakmenn fra å begå forbrytelsen. Muligheten for at man vil bli strafferettslig forfulgt, eller utsikt til lange soninger er heller ikke her i vesentlig grad med på å avgjøre hvorvidt man skal begå den kriminelle handling.

³³ Se denne fremstilling punkt 4.4 Blir tiltakene kommunisert?

Men dette betyr ikke at man ikke skal straffeforfølge dem det gjelder, det betyr bare at man må jobbe på flere hold. Heller ikke her fungerer lysbryterteorien, som enkelt hevder at bare man gir en lov, så virker den som den skal. Domstolene kan ikke løse dette alene, også andre virkemidler må vektlegges. Og dette bringer oss tilbake til utgangspunktet hvor det er de store ulikhetene i verden og i Europa som må endres for å få bukt med handel med mennesker.

3.3 Den "skuffende" rettspraksis.

Det er som nevnt kun en sak som har vært oppe til avgjørelse i to instanser, og det er den såkalte "Trafficking saken" i Trondheim, som etter anke til lagmannsrett ble avgjort høsten 2005. Denne saken vil jeg komme nærmere inn på senere i avhandlingen.

I tillegg til denne saken kommer en sak fra Oslo som ble avsagt etter den tidligere § 224³⁴. Denne saken blir beskrevet av Oslo politiet som den eneste virkelige klare menneskehandelsaken. Oslo tingrett avsa 15. februar 2005 en dom etter den tidligere straffebestemmelsen, anken ble opprettholdt, høsten 2005. Saksforholdet kan beskrives i korthet på følgende måte; voldtekt og grove voldshandlinger, innesperring og tvangsprostitusjon i Norge. Situasjonen jentene var underlagt ble beskrevet som et psykologisk fengsel, hvor de fornærmede hadde fått brutt ned sin identitet med vold og trusler.³⁵ Denne saken krevde enorme ressurser og mye tid, i følge Øyvind Nordgaren ved Oslo politiet, og det understrekes at dette er det eneste klare tilfellet de har kommet over.

Flere jeg har vært i samtale med uttrykker skuffelse over at de fleste sakene som etterforskes ender opp som halliktiltaler. Det ble også uttrykt skuffelse for dommen som falt i tingretten i Trondheim³⁶.

³⁴ Tidl. Strl § 224. Med fængsel indtil 10 Aar straffes den, som ved Magt, Trusel eller underfundig Adferd ulovlig bringer nogen i sin eller andens Vold i Hensigt at hænsette ham i hjælpeløs Tilstand eller fremmed Krigstjeneste eller i Fangenskab eller anden Afhængighed i et fremmed Land eller for i utugtigt Øiemed at føre ham til et fremmed Land, eller som medvirker hertil.

³⁵ Oslo tingrett: dom avsagt 1.april 2005.

³⁶ Trondheim tingrett, avsagt 01.04.2005, 05-011620MED-TRON

Som jeg har vært inne på tidligere så er det vanskelig å skille mellom hallikparagrafen og menneskehandel bestemmelsen. Dette skyldes ikke utelukkende at lovgivningen er overlappende. En medvirkende årsak er at bakmennene tilpasser seg den nye lovgivningen. I samtale med Nye Kripos kommer det frem at de utenlandske prostituerte ikke lenger blir fratatt pass og identifikasjonspapirer. Dette er nevnt som en av indikatorene i forhold til å identifisere ofre for menneskehandlere.

Barbra Limanowska³⁷ gav et innlegg under et seminar holt av Pro Senteret og Amnesty Norge hvor hun blant annet beskrev hvordan menneskehandlerne hadde tilpasset fremgangsmåten i forhold til tiltakene som er blitt gjennomført. Gjennom hennes observasjoner hadde hun registrert at kvinnene blir bedre behandlet av bakmennene, de blir betalt bedre og det rapporteres om et synkende antall tilfeller av ekstrem utnyttelse og vold. Som et resultat anser færre kvinner seg som offer for menneskehandel og er derfor mindre villig til å akseptere den begrensede hjelpen som blir tilbudt dem. Hun konkluderte med at på denne måten er menneskehandel blitt mindre synlig og dermed vanskeligere å plassere, også i et rettslig system.

Liv Jessen ved Pro Senteret advarer mot å skulle skape det ”perfekte offer” og ”den perfekte gjerningsmann”. Det finnes ingen identiske tilfeller, mener hun. I neste kapittel vil jeg beskrive utfordringene knyttet til identifisering av ofre nærmere.

³⁷ Barbara Liamanowska, independent Consultant on the issue of Trafficking in Human Beings for OCHRE, UNICEF, OSCE-ODIHR .

4 Identifisering

4.1 Hvem og hva snakker man om?

I Norge er det kun blitt identifisert ofre for menneskehandel til prostitusjonsformål. Det kan bety at det ikke forekommer menneskehandel til andre formål i Norge, eller så kan det bety at man har lagt større vekt på avdekke ofre innenfor prostitusjonsmiljøet enn andre miljø. Politiet i Oslo utelukker ikke at det finnes utnyttelse av mennesker til andre formål i Norge. Restaurantvirksomhet og byggebransjen kunne være interessant å se nærmere i så måte. I andre land er det blitt avdekket barnearbeid, særlig innenfor kinesiske restauranter.

En av de største utfordringene i forhold til menneskehandel er å identifisere ofrene. En må vite hvem og hva man snakker om for å kunne iverksette tiltak.

Det er umulig å si noe sikkert om omfanget av menneskehandel til og i Norge, særlig vanskelig er dette fordi man ikke vet hva man skal telle. Det man derimot vet, er at innenfor prostitusjon er det et økende antall fra utlandet og de som kommer hit er ofte organisert. Pro Senterets tall fra 2004 viser at 63 % av de personene som de var i kontakt med var utenlandske³⁸. 40 % av disse kom fra Øst og Sørøst Europa, den største prosentandelen fra et land utgjør likevel de nigerianske kvinnene. Bjørg Norli fra Pro senteret sier at alle disse kvinnene er organisert av en tredjepart og de kommer fra områder hvor menneskehandel er vanlig. Ut fra disse tallene kan man estimere et mulig antall ofre i Oslo, men man vet ikke hvor mange som faktisk er blitt handlet med. I 2004 utgjorde denne gruppen omlag 500 kvinner.

Hvorfor er det ikke flere kvinner som blir identifisert som ofre for menneskehandel og som dermed får rett til beskyttelse og hjelp fra norske myndigheter?

³⁸ Pro senteret: Året 2004 Sett med Pro Senterets øyne

Det er flere grunner til at dette er vanskelig. En av hovedårsakene er at mange av kvinnene ikke ønsker å bli identifisert. Eller de mangler kunnskap om tilbud og rettigheter. En annen årsak kvinner oppgir er skam. Kvinner som er blitt tvunget ut i prostitusjon, eller som har prostituert seg under vilkår som faller inn under Palermoprotokollen klandrer ofte seg selv, og frykter at de vil møte fordømmelse hvis det blir kjent hva de har vært utsatt for. Menneskehandlernes viktigste våpen er frykt, dette gjør det også vanskelig å identifisere ofrene. Bakmennene kan true familien eller offeret selv. De kan også skape frykt ved å feilaktig true med å angi kvinnene til politiet. Manglende språk og kulturelle forskjeller kan utnyttes slik at ofrene overbevises om at det er dem selv som bør frykte rettsvesen og politi.

Likevel er kanskje det største problemet i forhold til identifisering av ofre for menneskehandel, at personen ikke selv anser seg selv som et offer eller ikke selv opplever behov for hjelp. Kulturelle forskjeller kan innebære at det som Palermoprotokollen anerkjenner som vilkår for straffbarhet, ikke oppleves av kvinnene som brudd på deres rettigheter. Liv Jessen på Pro Senteret³⁹ viser i denne sammenheng til russiske kvinner som ser på det som nedverdiggende å ikke ha en hallik som organiserer deres hverdag. Det er kun de laveste på utemarkedet, særlig da de rusavhengige som ikke har råd til å kjøpe tjenestene til en hallik eller bakmann.

De siste tallene fra Nye Kripos viser at fra sommeren 2004 er det nigerianske kvinner som kommer til Norge i størst antall. Dette understrekes av Pro Senteret⁴⁰ hvor de har observert en økning av nigerianske kvinner på 283 % som de har vært i kontakt med i løpet av det siste året.⁴¹ De fleste kvinnene kommer fra det samme området i Nigeria, Edo provinsen og er organisert på samme måte, etter samme modell.

³⁹ Kommentar FAFO frokost, 30.08.05

⁴⁰ Samtale med Bjørg Norli 18.10.05

⁴¹ Sammenligning av tall fra 10.10.04 til 10.10.05

Jørgen Carling skrev høsten 2004 en rapport om innvandring, menneskesmugling og menneskehandel fra Nigeria til Europa.⁴² Der påpekes det en viktig kulturell forskjell som underbygger påstanden om at kulturelle forskjeller vanskeliggjør identifiseringen av ofre. Carling beskriver dette fenomenet som ”utvandringspakten”. Pakten går i korthet ut på, at gjelden kvinnen settes i for å komme til Europa blir forseglet og bekreftet gjennom ulike hellige ritualer. Symbolske gjenstander blir overlevert for å understreke pakten. Også familien til kvinnene blir ofte forpliktet gjennom tilsvarende ritualer. Frykten for at brudd på pakten kan ramme deres egen fysiske og psykiske helse gjennom magi, og engstelse for fordømmelse for brudd på pakten av lokalsamfunnet hjemme, oppleves ofte sterkere enn ønsket om å bryte ut av nåværende situasjon. Dette understreker vanskeligheten med å skulle identifisere ulike kulturer inn under vestlige begrep og forståelsesrammer. Hvordan henvender man seg til noen som ikke ser på seg selv som et offer og som ikke ønsker hjelp eller innblanding, men derimot erkjenner at en gjeld må betales tilbake, selv om man kan si at ut fra Palermo protokollen er kvinnen blitt utnyttet i en sårbar stilling, av mennesker som står henne nær og at hun må betale en urimelig pris for dette. Det vi kaller utnyttelse, kaller de løfter som må holdes.⁴³

Samtidig må det understrekes at det også finnes nigerianske kvinner som ønsker seg ut av avhengighetsforholdet, og som opplever situasjonen de lever under som utnyttelse.

Et annet moment som vanskeliggjør identifisering av ofre er at til tross for at man nå er kommet frem til en felles definisjon av begrepet menneskehandel, er det fremdeles store forskjeller i hvordan begrepene blir forstått og brukt.

4.2 Hvem identifiserer?

Mange tiltak er igangsatt gjennom forrige regjerings handlingsplan⁴⁴.

⁴² Fra Nigeria til Europa. Innvandring, menneskesmugling og menneskehandel. PRIO, Institutt for fredsforskning. 2005

⁴³ Jørgen Carling Fra Nigeria til Europa, Kap 3

⁴⁴ Bondevik II regjeringen 2001-2005

Det er appellert til at ulike organisasjoner skal samarbeide i kampen mot handel med kvinner og barn. Etter hvert er det derfor blitt en rekke aktører som må koordineres, dette ansvaret ligger på Justisdepartementet, og kontakten mellom aktørene skal sikres gjennom jevnlige møter og samlinger for utveksling av erfaringer⁴⁵.

Som nevnt er både Palermoprotokollen og staffelovens § 224 åpne for tolking. Dette har betydning i forhold til identifisering av ofre. Det kan synes som om begrepene i straffelovens § 224 endrer innhold etter hvem som anvender bestemmelsen. Det er forskjellige ståsted som ligger til grunn for hvem man definerer inn under offerbetegnelsen, men det er opplagt at man ikke kan telle noe vi ikke vet hva er og man kan heller ikke skape tiltak for en gruppe man ikke kjenner omfanget av eller behovene til.

Hjelpeapparatet opererer med en svært lav eller ingen terskel i forhold til hvem de anser som ofre, mens rettsvesenet, politiet og UDI så langt, har operert med en høyere terskel. I samtale med Unni Kiil ved ROSA,⁴⁶ bekrefter hun at de opererer med svært lav terskel, de som ber om hjelp, skal få hjelp. ROSA jobber på et individuelt rettet nivå, hvor de tilpasser hver enkelt sak etter behovene som fremsettes. I løpet av virketiden fra februar til slutten av september har de mottatt 34 henvendelser. Øyvind Nordgaren sier i dette henseende at han har registrert dette tallet, men at det til sammenligning ikke foreligger 34 anmeldelser. Systemet er til for å bli lurt, helheten uteblir, i følge ham.

4.3 Kommunikasjon mellom de ulike aktørene.

I mine intervjuer med ulike instanser kommer det frem en utfordring som ikke er løst, eller forsøkt regulert i skrivende stund. Det er ingen reell form for informasjonsutveksling mellom de ulike aktørene. Årsaken ligger i taushetsplikten, hver aktør har taushetsplikt i forhold til de individene de kommer i kontakt med. Med unntak av Redd Barna, er det

⁴⁵ Oslopiloten: samling av representanter fra ulike departement, politi, organisasjoner og institusjoner

⁴⁶ ROSA reetablering, opphold, sikkerhet, assistanse. Mandat gitt krisesentersekretariatet av Justis og Politi departementet.

ingen av organisasjonene jeg har vært i samtale med som indikerer at dette er et problem, men i forhold til etterforskning og ovenfor politi er det en utfordring.

Kvinner som kommer i kontakt med et av tiltakene, eksempelvis ROSA får umiddelbar og individuelt rettet hjelp, men den informasjonen kvinnene gir ikke blir formidlet videre. Dette har sin bakgrunn i taushetsplikten. Med mindre kvinnene ber om politiets hjelp blir ikke politiet kontaktet. Hvem som identifiseres som offer for menneskehandel avhenger av hvilken instans som møter dem. ROSA og krisesentersekretariatet har en svært lav terskel. Den som spør om hjelp skal bli hjulpet. I forhold til deres mandat er dette en opplagt og nødvendig fremgangsmåte. ROSA skal ikke drive med etterretning og verifisering av historier, de skal sørge for reetablering, opphold, sikring og assistanse. Jeg har utelukkende blitt møtt med positive tilbakemeldinger på ROSAs jobb og rolle hittil.

Det som likevel kan oppleves som en utfordring er der hvor informasjonen stopper ved én instans. Det er viktig at tiltak som dette må stå fristilt slik at det ikke skremmer ofrene fra å ta kontakt med dem, men muligheten bør kanskje åpnes for at taushetsplikten kan oppheves mellom de ulike aktørene slik at politiets etterretning ikke vanskeliggjøres. Kanskje er en mulig løsning at informasjonen i anonymisert form kan flyte fritt, men at politiet selv ikke kan ta kontakt, eller ta i bruk sin informasjon uten personens samtykke. Aktørene jobber ut i fra forskjellige målsetninger, organisasjonene skal ta vare på kvinnene, mens politiet skal i tillegg også sørge for at bakmennene blir tatt.

Hvis kvinnene blir fanget opp i et system som plasserer dem i trygghet og hjelper mot reetablering, vil man havne i den situasjonen at det oppstår et behov for nyrekruttering. Det er enklere å skaffe til veie en ny jente, enn det er å finne tilbake til en som er i et omfattende system i Norge. Uten sammenligning forøvrig, er dette like effektivt som å skru på vannet og begynne å øse, uten å skru igjen krana.

Det er vanskelig å overse konsekvensene av en slik ”åpen taushetsplikt”, men noen utfordringer er mer opplagt enn andre.

Først og fremst er det et spørsmål om tillit mellom de ulike aktørene. Politiet har fått mye kritikk gjennom media, for måten de har håndtert sakene på. Mediebildet er preget av

politimenn som utviser vitner og mulige ofre for menneskehandel. De har tilsynelatende ikke maktet den oppgaven som ligger til dem, i å identifisere ofrene. Politiet er ikke én, og de kan heller ikke behandles som én. Det skal lite til for å ødelegge tillit, og politiet består av mange individer. Noens feil, blir raskt identifisert med politiet som en enhet.

Samtidig bør man se på organisasjonsstrukturen og det interne samarbeidet i politisystemet. Det opereres med en holdning som setter grense ved hva som er min sak, mitt distrikt og mitt oppgavefelt. Det er mange enheter på forskjellige nivå som må samarbeide, deriblant de ulike distriktene, Nye Kripos, POD og spesialenheter forøvrig. Første skritt i riktig retning av en bedre oversikt, ville kanskje være å koordinere og åpne for utveksling av informasjon innad i politiet, kanskje starte med en felles database.

Det må understrekes at i de langt fleste tilfellene samhandles det mellom ulike instanser og mellom ulike nivåer. Politiet henviser kvinner til ROSA og ROSA appellerer til kvinnene om at politiet skal bli trukket inn. Flere jeg har snakket med uttrykker også at samarbeidet nå er langt bedre en tidligere.

For å komme i nærheten av en løsning på problemene rundt menneskehandel og for å komme i posisjon til å hjelpe er det viktig å kunne identifisere individene som er utsatt for menneskehandel. Det er derfor nødvendig at det blir foretatt en gjennomgang av systemet og eventuelle mangler ved dette.

4.4 Blir tiltakene kommunisert?

Det internasjonale fokuset, de omfattende handlingsplaner og lovendringer til tross, blir dette forstått og kommunisert til dem det gjelder?

Det er etablert ulike informasjonskanaler hvor personer kan få oversikt over sine rettigheter og hvilke muligheter som kan tilbys dem. Ettersom det først og fremst har vært identifisert ofre som har vært utnyttet innefor prostitusjon er det særlig organisasjoner og offentlige etater som arbeider inn mot prostitusjonsmiljøet som er blitt gitt støtte.⁴⁷

⁴⁷ Handlingsplan mot menneskehandel (2005-2008)

Björg Norli ved Pro Senteret⁴⁸ sier om informasjonsansvaret at kvinnene de er i kontakt med ikke identifiserer seg med det bildet vi har av menneskehandel. I den grad de har hørt om menneskehandel er dette ikke noe som gjelder dem. Den vestlige forståelsen og definisjonen passer ikke inn i det bildet de har av sin egen situasjon. Langt de fleste ser ikke på seg selv som ofre.

Alle mennesker er et produkt av de omgivelser man vokser opp i, internalisering av normer og kulturelle holdninger. Hva en kvinne fra Albania aksepterer som mulige løsninger for å forbedre sin egen tilværelse, kan avvike kraftig fra hva en norsk kvinne vil akseptere. Det kan ta lang tid å forklare for en person at man ut fra et norsk standard og en vestlig tankegang, mener at en person er blitt utnyttet. Dette kommer tydelig frem i ”Traffickingdommen” fra Trondheim. I all hovedsak snakket kvinnene om oppholdet i Trondheim med svært positive vendinger, og til tross for at de kun beholdt 15-30 % av lønnen, var dette likevel langt mer enn hva de ville kunne tjene i Estland. Det kan ta tid å forklare for kvinner som har tatt en slik avgjørelse, underlagt premisser for deres hverdag, at de er et offer for en kriminell handling.

Dette betyr ikke at de aller fleste prostituerte ikke ønsker seg et alternativ som er like bra. Mange vil ha en ordinær jobb, men det er viktig å huske på at enkelte av de som er utsatt for utnyttelse fra bakmenn, ser på alternativet med fortsatt prostitusjon som et bedre alternativ enn mulighetene de har, der de kommer fra. Og i all den tid vi ikke inviterer dem inn på arbeidsmarkedet vårt, er mulighetene hjemme ofte få.

Det er også et spørsmål om hvordan tiltakene blir kommunisert.

Dette avviker nok også i stor grad mellom de ulike aktørene. Enkelte jeg har vært i kontakt med sier at de oppfatter usikkerhetsmomentene i forhold til hvordan kvinnene vil bli ivaretatt som så store, slik at de heller benytter seg av alternative løsninger. Disse løsningene involverer i større grad kontakter i utlandet, fremfor de nasjonale tiltakene. Det

⁴⁸ Samtale 18. 10. 05, Pro Senteret

avhenger av hva personene selv ønsker, men deres ønsker vil i stor grad formes av den fremstilling og beskrivelse de får av det norske systemet.

5 Sårbar situasjon

Det er store forskjeller mellom rik og fattig i verden, og ofte er det svært korte geografiske avstander mellom de som har mye og de som har lite.

Hvis man vurderer situasjonen dit hen, at fattigdom gjør mennesker sårbare, så har man definert halve verdens befolkning inn under denne betegnelsen. Da gjenstår det å vurdere om noen har utnyttet denne fattigdommen; og etter veiledning av FN tolkingsutkast til Palermoprotokollen betyr utnyttelse i enkelthet at noen får deg til å treffe avgjørelser som ikke er bra for deg.

Man kan snakke om nulltoleranse, man kan skape uttallige tiltak for å hjelpe situasjonen til ofrene her i Norge, men idet man mister av synet hva som bidrar til den stadige rekrutteringen, vil man måtte kjempe mot et evig fenomen.

Ved Pro Senteret ⁴⁹ understrekes det at man har for lite kunnskap om valg som treffes i desperate situasjoner. Man vet for lite om hvilke vurderinger som tas i en sårbar situasjon. Hvilke faktorer er det som gjør at noen tar de valgene de gjør og utsetter seg for den risikoen, mens det store flertall lar være?

5.1 Rettskildene

5.1.1 Nasjonale og internasjonale forarbeider

Utdrag straffelovens § 224.

*Den som ved vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd utnytter en person...*⁵⁰

⁴⁹ Samtale med Bjørg Norli, Pro Senteret 18. okt.05

⁵⁰ Utdrag lov av 22.05.1902 nr. 11 Lov om den almindelige borgerlige Straffelovs Ikrafttræden.

Å gi en presis definisjon i hva som ligger i sårbar stilling (position of vulnerability) har vist seg å medføre problemer for dem som skal håndheve regelverket. Til nå har det vært for få saker opp til doms til å kunne si at sårbar stilling er blitt gitt et nærmere bestemt innhold. Både under forhandlingene av Palermoprotokollen og i rammebeslutningen fra EU om menneskehandel (artikkel 1 c) går det frem at misbruk av en sårbar stilling skal forstås som alle situasjoner der vedkommende ikke har noe reelt og akseptabelt valg annet enn å underkaste seg 'handlerne',⁵¹.

Hva som ligger i at kvinner ikke har et reelt og akseptabelt valg kan ikke utdypes fullstendig, men eksempelet som blir gitt i forarbeidene til er *"en kvinne står i fare for å bli kastet ut av leiligheten der hun bor sammen med sin mor og tre barn. Hun har ikke fast arbeid, det er heller ikke utsikter til inntektsgivende arbeid i området der hun bor, og hun har fått beskjed av myndighetene om at hun blir fratatt barna dersom hun mister leiligheten. Hun får tilbud om at en person vil betale husleien mot at hun arbeider på et bordell i utland"*. Dette er et konkret eksempel og gir ingen klare retningslinjer for hva sårbar situasjon er, det er kun et eksempel på en bakgrunn som vil kunne anses som sårbar. Det understrekes i tillegg i forarbeidene, at sårbar situasjon også skal dekke tilfeller hvor en kvinne frivillig jobber som prostituert, men hvor bakmennene utnytter situasjonen hun befinner seg i slik at hun må underkaste seg deres ønsker. Det at en kvinne er rusmisbruker nevnes også som et annet eksempel.

Ut over dette går ikke forarbeidene videre inn på det vage uttrykket, det må dermed bli opp til innenlandske og utenlandske domstoler å gi begrepet innhold.

I Europarådets konvensjon om tiltak mot menneskehandel, signert av Norge på toppmøtet 16. mai 2005,⁵² fremgår det av explanatory report at sårbar situasjon innebærer som følger:

By abuse of a position of vulnerability is meant abuse of any situation in which the person involved has no real and acceptable alternative to submitting to the abuse. The vulnerability may be of any kind, whether physical, psychological, emotional, family-related, social or economic. The situation might, for example, involve

⁵¹ JD- Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven

⁵² The Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings CET nr 197, 3. May 05

insecurity or illegality of the victim's administrative status, economic dependence or fragile health. In short, the situation can be any state of hardship in which a human being is impelled to accept being exploited. Persons abusing such a situation flagrantly infringe human rights and violate human dignity and integrity, which no one can validly renounce.

5.1.2 Rettspraksis

I den siste dommen som falt i Frostating lagmannsrett⁵³ ble det trukket frem hva som ligger i begrepet ”sårbar stilling”. I domsavsigelsen nevnes det vanskelige økonomiske, sosiale og familiære forhold. Spesielt nevnes det at den ene jenta var mindreårig og uten arbeid og bolig. En annen jente var truet med å bli kastet ut av familien sin. Dommen gir likevel ikke noe klart svar på hva som regnes som sårbar stilling. Av forarbeidene⁵⁴ fremgår det at en person som står i fare for å miste bosted eller ansvar for egne barn, kan være momenter som skal tillegges vekt ved spørsmål om sårbarhet.

I motsetning til dette sa Trondheim tingrett i samme sak: ” *Det overnasjonale elementet i vår sak kan neppe i seg selv være avgjørende for hva som forstås med misbruk av sårbar situasjon. Det kan etter rettens oppfatning ikke anses som misbruk av kvinnens sårbare situasjon at man forespør, gir korrekt informasjon og deretter høster økonomisk fortjeneste av at hun selv velger å prostituere seg. Det må gjelde hva enten man stiller i utsikt lettjente penger i et fremmed og rikt land eller innenlands.*”⁵⁵

Jeg velger å avgrense denne fremstillingen mot å diskutere hvorvidt prostitusjon er lettjente penger, slik tingretten beskriver det, men påpeker ordbruken. Videre understreket tingretten frivillighetsaspektet, som er noe jeg vil gå nærmere inn på senere⁵⁶. Det kan foreløpig konkluderes med at domstolene fremdeles ikke har hatt tilstrekkelig med saker, slik at bestemmelsens nærmere innhold er blitt bestemt. Denne prosessen kan ta tid da det krever

⁵³ Frostatings Lagmannsrett, 20.09.2005, 05-071379AST-FROS

⁵⁴ Ot. Prp. Nr. 62 (2002-2003)

⁵⁵ Trondheim Tingrett, avsagt 01.04.2005, 05-011620MED-TRON

⁵⁶ Se kap.6 denne avhandling.

at flere saker kommer opp for retten, og som tidligere nevnt blir de fleste sakene holdt utenfor rettssystemet.

5.2 Who Is the Next Victim?

Who Is the Next Victim er tittelen på en undersøkelse om rumenske kvinner og deres sårbarhet⁵⁷. Undersøkelsen ble gjennomført ved å stille ulike spørsmål til et utvalg kvinner for å finne ut hvorvidt man kunne spore noen felles trekk som utgjør sårbarhet hos kvinner som blir utsatt for menneskehandel. Hvem er de kvinnene som ender opp som ofre, har de noe felles? Undersøkelsen ble gjennomført i to stadier, hvor det første stadiet innebar intervju av 854 ugifte kvinner mellom 15 og 25 år som alle bodde med sine familier. Deretter ble det foretatt en kvalitativ undersøkelse av 8 fokus grupper hvorav fire var med kvinner som hadde blitt identifisert som sårbare, mens 4 var med mødre til identifiserte sårbare døtre. Resultatene av undersøkelsen var at sårbare kvinner oftest kom fra aleneforeldrefamilier og fra mellomstore byer på mellom 30-100000 innbyggere. Det var mer sannsynlig at de ikke hadde fullført skolegang, og at unge Roma kvinner var mer utsatt enn resten av den rumenske befolkningen. De sårbare jentene ble funnet å være sikre på seg selv, og i større grad villige til å ta risikofylte valg. De følte seg ikke nær familien og så ikke på utdanning som et middel for suksess. De tenderte også i retning av å føle at penger rettferdiggjør alle typer jobber, og de verdsatte verdier som å jobbe hardt for å tjene penger til å kjøpe det de ønsker.

Sårbarhet blant kvinner ble også knyttet opp mot svakt sosialt nettverk og følelsene av å være forlatt av familie og venner. Jentene ble funnet å komme fra familier med tradisjon for å reise, de hadde blitt sosialisert i retning av å skulle klare seg selv, og gjerne gifte seg i utlandet. Familiene var ikke svært dårlig stilt økonomisk, men de anså seg selv som fattige. Hele undersøkelsesgruppen viste svært dårlige kunnskaper om forhold rundt reise og opphold i utlandet, men de sårbare kvinnene hadde generelt sett mer kunnskap enn de som ikke ble funnet å befinne seg i en sårbar situasjon. Dette forklares ut fra at de i større grad søkte informasjon om utreisemuligheter.

⁵⁷ Who Is the Next Victim? Vulnerability of Young Romanian Women to Trafficking in Human Beings, IOM Mission in Romania 2003. Av Sebastian Lazariou og Monica Alexandru

Urovekkende har de sårbare kvinnene mindre kunnskap om menneskehandel enn andre kvinner, dette til tross for at familien gjerne har mer kunnskap om farene ved å sende døtrene sine utenlands.

Undersøkelsen viste også at det var blitt skapt et stereotyp bilde av hvordan en menneskehandler så ut. Hvis en person ikke passer inn i dette bildet, er det større sannsynlighet for at personen blir møtt med tillit.

Undersøkelser som dette sier noe om utfordringene man står ovenfor. Totalt sett viste undersøkelsen at mellom 6-12 % av det totale antall jenter som ble intervjuet kunne sies å befinne seg innen en risikogruppe for å bli utsatt for menneskehandel.

Resultater av denne og tilsvarende undersøkelser er interessante i forhold til at man oppnår et klarere bilde av hvor man skal rette inn preventive tiltak, og hva disse tiltakene bør gå ut på.

I FAFO rapporten ”Taking Stock”⁵⁸ som forsøksvis sammenfatter det som er blitt forsket på innenfor menneskehandel internasjonalt, blir det skrevet at fattigdom alene ikke kan forklare variasjonene i hvem som er utsatt for trafficking. De viser til Brunovskis og Tyldums rapport, Crossing borders.⁵⁹ Deres undersøkelser argumenterer for at det er ønske om mer penger, og ikke fattigdom som sådan, som gjør personene sårbare. Et annet moment som ofrenes historier viser er at en plutselig økonomisk krise ofte ligger forut for at kvinnene blir lurt av menneskehandlere.

⁵⁸ Taking Stock – A review of the existing research on trafficking for sexual exploitation av Guri Tyldum, Marianne Tveit, Anette Brunovskis. Fafo 2005

⁵⁹ Brunovskis, Anette og Tyldum, Guri Crossing Borders: An Empirical Study of Transnational Prostitution and Trafficking in Human Beings. Fafo 2004

6 Samtykke, frivillighet og kriminaliseringsdebatten.

*Den som ved vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd **utnytter** en person til*

- a) prostitusjon eller andre seksuelle formål,*
- b) tvangsarbeid,*
- c) krigstjeneste i fremmed land eller*
- d) fjerning av vedkommendes organer,*

eller som forleder en person til å la seg bruke til slike formål, straffes for menneskehandel med fengsel inntil 5 år.

Kjernen i gjerningsbeskrivelsen er utnyttelse til visse formål. Uavhengig av hvordan en person havnet i situasjonen, hvis man kan stadfeste utnyttelse og at en person reelt sett ikke har samtykket til handlingene han eller hun blir utsatt for, så er det snakk om menneskehandel. Innholdet i samtykket må sammenfalle med situasjonen personen havner i.

En person kan aldri samtykke til utnyttelse heter det i forarbeidene⁶⁰. Dette er et greit utgangspunkt, men for at dette skal virke klargjørende er det viktig at man kan si noe om hva som ligger i utnyttelse. Er det noen som skal konstatere at utnyttelse har forekommet, eller er det den som selv hevder seg utnyttet, som skal kunne stille kriteriene for hva som forstås som utnyttelse. Igjen er vi her inne på kulturelt betingede forhold. Hvem er det som skal kunne definere noen som ofre eller som utnyttet. Det vi ser på som eksempelvis en

⁶⁰ JD- Ot. Prp. Nr 62 (2002-2003) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv.

krenkende avtale,⁶¹ eller utnyttelse kan av noen oppleves som en mulighet for å komme seg bort fra noe som er langt verre.

Dette gjelder selvsagt ikke de kvinnene, som selv henvender seg til politi eller andre for hjelp, eller de mindreårige. Men spørsmålet som kan stilles er hvis en person ikke er innenfor en av disse kategoriene, bør man da lytte til deres egen forståelse av sin egen situasjon?

I Trondheim tingrett ble det brukt som et argument for frifinnelse at kvinnen stort sett hadde positive ting å si om oppholdene i Trondheim. Det blir uttalt: ” *Det er tvert om holdepunkter for at jentene foretrakk tilværelsen som prostituert i Trondheim fremfor situasjonen de levde under i Estland. I følge en av de tiltalte ønsket ingen av jentene å dra hjem før de faktisk reiste. YY arbeidet som prostituert i Trondheim i fire perioder, Q i tre perioder. De var hjemme i Estland mellom periodene i Trondheim.* ”

Liz Kelly har oppgitt fem ulike måter kvinner kan bli utnyttet innefor prostitusjon:⁶²

Being deceived about what their life will be like; not being allowed to control the number of clients; not being allowed to negotiate sexual practice; having their earnings taken at source; and having their movements and options controlled through removal of papers.

Tilsvarende skriver Brunovskis og Tyldum i rapporten Crossing Borders en liste på fire kjennetegn på utnyttelse til prostitusjonsformål:

- 1) når kvinner må prostituere seg mot sin egen vilje
- 2) når de hindres i å slutte å prostituere seg
- 3) når de ikke får bestemme vilkårene for hvordan de vil arbeide
- 4) når de ikke får beholde betalingen.

6.1 Mäns seksualiserade våld mot kvinnor

Sverige har som det eneste landet i verden ensidig kriminalisert kjøp av seksuelle tjenester. Resultatet av denne lovendringen er vanskelig å gi sikre tall på. Det hevdes fra svenske myndigheters side at denne lovendringen har endret holdningene til prostitusjon i Sverige.

⁶¹ Se kap. 4.2 om forholdene for de Nigerianske kvinnene

⁶² Liz Kelly ”World Trade Organisation” in Trouble and Strife, 2001 (s.42)

Samtidig erkjenner den svenske Socialstyrelsen at man har ingen konkret kunnskap om omfanget av innendørsmarkedet. Utemarkedet gikk dramatisk ned umiddelbart etter lovendringen, men steg etter hvert igjen i enkelte områder. Svenskene har benyttet seg av holdningsundersøkelser for å begrunne og støtte opp under kriminaliseringen. Enkelte undersøkelser viser at 81 % av befolkningen støtter forbudet.

Fra myndigheters hold blir det hevdet at bakmennene unngår Sverige som mottakerland på grunn av sexkjøpsloven. Det er ikke noe empirisk belegg for dette utsagnet, tvert i mot er Pro Senteret i kontakt med flere kvinner som har oppholdt seg i Sverige.

Ulf Stridbeck skriver i en artikkel i Aftenposten 5. januar i år: ⁶³

”på den andre siden vet ingen hvor kvinnene på innendørsmarkedet kommer fra, hvor mange de er eller under hvilke vilkår de arbeider. I tillegg er det dokumentert at etter kriminaliseringen får politiet ikke inn anmeldelser eller vitnemål vedrørende tvang og menneskehandel fra sexkjøpskundene. De ønsker ikke å bidra til sin egen domfellelse for sexkjøp.”

Også fra Pro Senterets side hevdes det at en slik lov vil gjøre det verre for de prostituerte⁶⁴.

Et syn på prostitusjon er at det ikke er mulig for en kvinne å ønske å jobbe innenfor prostitusjon. Personene som stiller seg bak dette synspunktet ser på salg av sex som undertrykkende i forhold til kvinner. Synet på prostitusjon kan deles inn i to hovedretninger; tvangsforståelse og frivillighetsforståelse. Den ene retningen anser prostitusjon som en tvungen aktivitet, mens den andre ser på prostitusjon som en frivillig og legitim kommersiell transaksjon. Hvis man tar utgangspunkt i det andre synspunktet kan man igjen skille mellom tvunget og frivillig salg av seksuelle tjenester, og det er innenfor dette skillet man vil drøfte menneskehandel til prostitusjonsformål.⁶⁵

⁶³ Ikke se til Sverige. 05.01.05. <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article941240.ece>

⁶⁴ Samtale med Liv Jessen, Pro Senteret 29.08.05

⁶⁵ <http://www.law.uchicago.edu/faculty/nussbaum/> Filosof og professor ved Universitet i Chicago, Jur. Fak. innenfor lov og etikk.

I følge Palermoprotokollen⁶⁶ er det irrelevant med samtykke dersom det foreligger elementer som defineres som menneskehandel (forledelse, misbruk av makt, misbruk av sårbar situasjon). Likevel blir stadig frivillighet trukket frem som et moment i forhold til vurderingen av om en person er utsatt for menneskehandel eller ikke.

Filosofen Martha Nussbaum⁶⁷ argumenterer med at kvinner som har havnet i prostitusjon på grunn av manglende økonomiske forutsetninger, utvilsomt opplever en krenkelse av sin egen autonomi, men at fattigdommen i seg selv er en vesentlig begrensning på kvinnenens mulighet for selvrealisering. I det en kvinne tar avgjørelsen om å gå inn i prostitusjon må dette valget respekteres og anerkjennes. Hun konkluderer med at det er den sosiale og kulturelle stigmatiseringen av prostitusjon som medfører den alvorligste krenkelsen av verdighet og selvrespekt for kvinnene.

⁶⁶ Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime.

⁶⁷ <http://www.law.uchicago.edu/faculty/nussbaum/> Filosof og professor ved Universitet i Chicago, Jur. Fak. innenfor lov og etikk.

7 Barn

Utdrag § 224

Den som begår en handling som nevnt i første eller annet ledd mot en person som er under 18 år, straffes uavhengig av om vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd er anvendt.⁶⁸

7.1 Hva vet man om handel med barn?

Utdraget ovenfor er hentet fra bestemmelsen om menneskehandel i straffelovens § 224 som retter seg mot den som utnytter en person til prostitusjon, tvangsarbeid, krigstjeneste, fjerning av organer eller som medvirker til at en person blir utnyttet på denne måten. Et av vurderingsmomentene i forhold til om handlingen er grov er hvorvidt det er mindreårige som blir handlet med.

Det finnes per dags dato svært lite data om menneskehandel og barn, men ECPAT har gjort noen forsøk på å sammenfatte det som finnes av data.⁶⁹ ECPAT er et nettverk av organisasjoner og individer som arbeider sammen for å eliminere seksuell utnyttelse av barn, de er knyttet opp mot "FNs økonomiske og sosial råd, ECOSOC". Ved hjelp av to store undersøkelser⁷⁰ har de funnet frem til at de fleste mindreårige er sent i tenårene, dvs. mellom 15 og 18 år. Disse tallene knyttes opp mot den økte fattigdommen i mange av de Øst- Europeiske og baltiske statene etter kommunismens fall og krigene i Balkanområdene. Arbeidsledigheten i disse landene økte dramatisk, et eksempel som illustrerer dette er

⁶⁸ Utdrag straffelovens § 224, bakgrunnen for bestemmelsen er FN-protokollen artikkel 5, jf. artikkel 3 bokstav c og d.

⁶⁹ ECPAT End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking of Children for Sexual Purposes, Acronym

⁷⁰ Joint East West research on Trafficking in Children for sexual purposes in Europe.

Albania hvor omlag 60 % av alle under 34 år er arbeidsledige. Dette medfører at mange barn blir overlatt til seg selv, idet foreldre søker seg jobb i utlandet. På denne måten øker deres sårbarhet og de blir lettere tilgjengelige for menneskehandlere enn andre barn.

Romabarn blir særlig trukket frem i alle undersøkelsene. I en kultur hvor det tidligere var sterke moralske fordommer mot prostitusjon, blir det nå i økende grad dokumentert at Romabarn blir solgt av foreldre med hensikt om utnyttelse. Av erfaring er det viktig å huske på at landene der hvor undersøkelsene er blitt foretatt, tradisjonelt har sterke fordommer og motforestillinger mot Romabefolkningen, og dette må derfor tas med i betraktningen når man ser på disse undersøkelsene. Det som derimot medfører riktighet er at etter kommunismen og dets sosiale sikkerhetssystem forsvant i Øst- Europa og Baltikum, har Romabefolkningen blitt stående igjen som de største taperne. Idet arbeidsledigheten gikk opp stilte de enda lengre bak i køen.

I løpet av de siste sommersesongene er det blitt observert Romabarn som tigger i europeiske storbyer. Også i Oslo har media hevdet at barn har vært organisert for tigging. Dette kommer jeg tilbake til senere i oppgaven under kap. 9.3 ”Hva sies i media.”

Hva kan man si om etterspørselen etter barn? Undersøkelsen foretatt av ECPAT⁷¹ peker i retning av at majoriteten av mindreårige befinner seg sent i tenårene. Dette kan være et resultat av at det er enklere å finne jenter i denne alderen som er i en sårbar situasjon enn de som er litt eldre. Tallene kan også knyttes opp mot at det er forholdsvis enklere å ha kontroll over yngre jenter enn de som er eldre. Tallene indikerer derfor ikke nødvendigvis en sammenheng mellom tilsvarende forholdsmessig økning i antall pedofile. Her er man overlatt til kun å måtte spekulere. Det er vanskelig å tallfeste et ukjent antall individer hvor så mange virkemidler benyttes for å holde dem skjult.

ECPATs intensjoner med undersøkelsene var å gå fra ”rykter til klare fakta” om hva som skjer i land i Vest-Europa i forhold til internasjonal handel med barn og unge for kommersiell seksuell utnyttelse.

⁷¹ Joint East West research on Trafficking in Children for sexual purposes in Europe.

I Norge konkluderes det med at man fremdeles er på ryktenivå i forhold til faktisk kunnskap.⁷² Man har vært i kontakt med noen mindreårige innenfor prostitusjon i Oslo, og det er også i løpet av den siste tiden flere saker inne i systemet på forskjellige nivåer⁷³. I Trondheimsaken⁷⁴ var også en av jentene 16 år på tidspunktet da hun ble rekruttert. Dette viser at det er blitt identifisert mindreårige i Norge, men man kan si lite om omfanget fremdeles.

Under samtalen med Redd Barna og den norske avdelingen av ECPAT,⁷⁵ ble det uttrykt skuffelse i forhold til handlingsplanen og det som blir sett på som et manglende fokus på barn. Barn er et ord som blir lagt til automatisk i en setning, men som ikke følges opp med faktiske tiltak nasjonalt. Det ble hevdet at det ville være mer ærlig å benevne handlingsplanen mot handel med kvinner, og dermed vise at man har kommet for kort i forhold til arbeidet mot handel med barn i Norge.

Ansvar for arbeidet mot handel med barn ligger under Barne- og familiedepartementet, som fremdeles per dags dato⁷⁶ ikke er ferdige med et rundskriv som skulle følge av den første handlingsplanen,⁷⁷ som et tiltak under denne.

Også i forhold til barn kommer det frem tydelige svakheter i forhold til informasjonsutveksling mellom de ulike aktørene som skal arbeide med disse sakene. Et konkret eksempel som kom frem under samtalen med Turid Heiberg var en gruppe Romabarn som kom til Norge våren 2005. Redd Barna ble varslet om disse barna, hvorpå det ble sendt en bekymringsmelding til Barnevernet. Barnevernet kontaktet politiet, som behandlet dette som et ordensproblem, hvorpå barna ble sendt ut av landet. Nye Kripos er ikke kjent med denne saken.⁷⁸ Som tidligere nevnt, så er det fremdeles uklart hvorvidt tigging omfattes av straffelovens § 224, men som det understrekes i høringsnotatet som er

⁷² Samtale med ECPATs norske representant: Turid Heiberg, Redd Barna, Norge. 12.10.05

⁷³ Samtale ved Justisdepartementet. 12.10.05 Mona Dia

⁷⁴ 0507 1379 AST-FROS

⁷⁵ Samtale med ECPATs Norges representant: Turid Heiberg, Redd Barna, Norge. 12.10.05

⁷⁶ 22.nov.05

⁷⁷ Regjeringens handlingsplan mot handel med kvinner og barn (2003- 2004)

⁷⁸ Samtale med Terje Nordtveit 14.10.05 Nye Kripos

ute nå, er det andre straffebestemmelser som eventuelt vil dekke tilfeller der noen blir tvunget til å tigge:

”Fleire føresegner i straffelova eller andre lover kan ramme handlingar som vert utførde som ledd i å utnytte eller påverke nokon til å tigge. Det gjeld til dømes straffelova sine føresegner om lekamskrenkingar (§§ 228, 229 og 231), tvang (§ 222), fridomskrenking (§ 223) og trugsmål (§ 227). Dessutan set straffelova § 225 straff for å bringe ein annan i ”Trældom” eller drive med slavehandel eller transport av slavar. Utlendingslova § 47, som mellom anna rammar menneskesmugling, gir også grunnlag for straffansvar. Til dømes er det straff for den som medvite ved falske førespeglingar eller liknande utilbørleg åtferd påverkar ein utlending til å reise inn i riket for å busetje seg her, og den som i vinnings hensikt driv noko slag organisert verksemd for å hjelpe utlendingar til å reise ulovleg inn i riket eller til ein annan stat. Blir eit barn utnytta eller påverka til å tigge, kan åtferda bli ramma jamvel av andre straffebod. Straffelova kapittel 20 har reglar om brotsverk mot familiehøve, og fleire av dei femner om handlingar som går inn under Palermoprotokollen. Paragraf 216 rammar kidnapping (unndraging frå omsut), og § 218 har til formål å verne personar under 16 år (18 år dersom vedkommande er underordna misbrukaren) mot å bli brukt på ein måte som kan vere til skade for den psykiske eller fysiske helsa deira. I mange høve vil det vere ein straffbar medverknad når nokon legg til rette for andre si utnytting, det som er typiske bakmannshandlingar.”

Et moment som også har vært behandlet i norsk presse er alle de mindreårige asylsøkerne som kommer uten følge og som forsvinner.⁷⁹ Man har liten eller ingen kunnskap om hva som venter disse barna etter de forlater asylmottaket. Foreløpig har man ikke fått bekreftet hvorvidt disse barna er utsatt for utnyttelse eller ikke.

Tall fra UDI viser en markant nedgang i antall enslige mindreårige til Norge. Reduksjonen i antall enslige har trolig en sammenheng med nedgangen generelt sett, samt den nye ordningen med aldersundersøkelse. Aldersundersøkelsen er en røntgenundersøkelse av asylsøkerens hånd og tenner, med hensikt å fastsette alder.

Det fremgår av den nye regjeringsplattformen, høsten 2005 at ansvaret for de enslige mindreårige asylsøkere skal flyttes til barnevernet, hvordan dette skal gjennomføres og hvorvidt det gjennomføres gjenstår å se.

⁷⁹<http://www.dagbladet.no/nyheter/2003/01/27/359823.html>

7.2 Erfaringer fra naboland

For å få et innblikk i hvorvidt handel med barn foregår i Norge, og i hvilket omfang kan det være nyttig å se på undersøkelser foretatt i våre naboland. Det er særlig Redd Barna og ECPAT som har foretatt undersøkelser om handel med barn i Europa.

Det fremgår av en dansk rapport fra 2003⁸⁰ at et stigende antall barn, primært fra Romania oppholder seg i Danmark. Myndighetene har gode grunner til å tro at menneskehandlere står bak barnas opphold. Barna bedriver vinningskriminalitet som butikk- og lommetyveri, og ved den Sociale Døgnvagt ble det registrert 20 slike saker i løpet av et halvt år. Under samtaler og forhør ble det avdekket at de fleste tilhørte Romamindretallet. Det er i følge undersøkelsen ingen tvil om dette er organisert av bakmenn, og barna har ofte vært i andre land før de kommer til Danmark. Det strides om barna også er utsatt for seksuell utnyttelse, de som tviler på at dette finner sted begrunner dette med at prostitusjon ville gi så mye penger at barna ikke unødig ville bli eksponert for tyveri. I denne rapporten blir Norges innsats trukket frem i svært positive vendinger. Det blir særlig lagt vekt på at barns spesielle behov og rettigheter er en del av handlingsplanene mot menneskehandel. Representanter fra den norske avdelingen av Redd Barna er ikke like imponert over den nasjonale innsatsen i forhold til spesifikke tiltak rettet mot barn.⁸¹ Se om dette, forrige avsnitt.

I Sverige har noen få enkeltstående saker skapt stor oppmerksomhet. Den tidligere nevnte filmen Lilja4ever er ett eksempel, ett annet eksempel er en dom avsagt 15 okt. 2003 hvor en mindreårig ble funnet å ha blitt grovt utnyttet. Det økte fokuset bidro til en undersøkelse foretatt av Den Svenske Migrationsverket om enslige asylsøkere. Av 103 saker i 2002 ble det rapportert inn grunnlag for bekymring i 11 av dem.⁸² Ut over dette er det fremdeles ingen klare tallfestinger om omfanget i Sverige for øvrig.

⁸⁰ Trafficking of Children to Denmark, Red Barnet (2003)

⁸¹ Samtale med Turid Heiberg og Thale Skybak, Redd barna 12. okt. 05

⁸² <http://www.migrationsverket.se/swedish/verket/skrivelser/barnrapport.pdf>

En ny undersøkelse fra Nederland, gjennomført av ECPAT har identifisert 230 mindreårige ofre.⁸³ Av disse har 73,5 % blitt utnyttet utelukkende i prostitusjon, 9,1 % i prostitusjon og annet arbeid. 17,4 % er blitt utnyttet spesifikt i andre sektorer som hotell og restaurant sektoren, renholdsbransjen og til kriminelle aktiviteter, særlig innenfor narkotika. Av de registrerte er 93 % er jenter, 7 % er gutter. 40 % av de prostituerte er mellom 16 og 17 år, mens halvparten av guttene er under 16 år. Ofrene har ulike bakgrunn og kommer fra 31 forskjellige land omkring i verden. Gjennom denne undersøkelsen fant man at enslige asylsøkere var særlig sårbare. Denne gruppen utgjorde totalt 6 % av de som ble utnyttet innenfor prostitusjon. Disse og andre undersøkelser tilsier at også i Norge bør man se på handel med barn separat, og ikke slå seg til ro med at det ikke forekommer fordi man ikke har noe statistikk å vise til.

7.3 Hva sies i media.

Det er i løpet av den siste tiden blitt tatt opp ulike saker gjennom media. Media har hele veien vært en pådriver for oppmerksomhet rundt temaet, og det var lenge den tabloide presse som var den dominerende kunnskapskilden til menneskehandel. 18. mai 2005 hadde VG et oppslag⁸⁴ som het ”Barn brukes som tiggere. Organiserte bakmenn sender barn ut på gatene for å tigge”. Journalistene i VG hadde kommet i kontakt med barn som tigget på gaten i Oslo og ble fortalt at de kom fra Romania. De hadde blitt fraktet med buss og måtte i følge journalisten, betale halvparten av det de samlet inn til et ektepar som tilbød dem overnatting og lån av musikkinstrumenter. Både Uteseksjonen og Redd Barna har fått høre tilsvarende historier og har oversendt bekymringsmelding til barnevernet. Aftenposten hadde en omfattende reportasje 30. april 2005 om unge kvinner som mot sin vilje blir sendt til Norge for å søke asyl⁸⁵. Mens asylsøknaden blir behandlet blir enkelte

⁸³ Inzicht in uitbuiting –handel in minderjarigen in Nederland nader onderzocht av Anke van den Borne (ECPAT Nederland) og Karin Kloosterboer (Unicef Nederland) September 2005.

⁸⁴ <http://www.vg.no/pub/vgart.hbs?artid=104671>

⁸⁵ <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1029851.ece>

kvinner presset av bakmenn til å tjene penger på seksuelle tjenester. Tilsvarende bør man rette et fokus mot de enslige mindreårige.

VG hadde også et lengre intervju med den 16 årige jenta fra Trondheimsaken på trykk 13. mars 2005⁸⁶. Under intervjuet beskriver hun detaljert sin hverdag som prostituert i Trondheim, og bakgrunnen for at hun valgte å gå inn i prostitusjon.

NRK har satt fokus på unge jenter som er blitt utsatt for menneskehandel, men som blir utvist som ulovlige innvandrere⁸⁷. Under intervju av Ines Xhelili som leder et senter for ofre for menneskehandel i Albania⁸⁸ kommer det frem at flere av jentene som blir utvist selges på nytt. Ved dette senteret er det en jente på 16 år som ble utnyttet i menneskehandel i Norge for et par år siden, altså som 14 åring. Hun ble utvist av politiet fordi hun hadde falske papirer.

Kun et par uker senere kom det frem en ny historie gjennom NRK⁸⁹. Denne gangen om kinesiske barn som forsvant fra et asylmottak i Sverige og som siden ble funnet under en politiaksjon i Nederland. Seks av barna var solgt til bordeller, restauranter og lavlønsbedrifter.

Dagbladet har også skrevet sitt om temaet. 17.6.2005 kunne man lese om religiøse sekter som ofrer gutter i London.⁹⁰ Det var en rapport fra Scotland Yard som avdekket at afrikanske guttebarn ble kjøpt og smuglet til London hvor de ble benyttet i ulike ritualer. Etterforskningen ble satt i gang etter at et barn ble funnet uten hode, armer og bein i Themsen i London.

Tre dager senere var overskriften i Dagbladet ”Tre år gamle slaver brukt som kamelryttere”⁹¹.

Nylig er det blitt avdekket en bulgarsk liga som solgte spedbarn til barnløse sigøynere i Frankrike⁹². Det fremgår av artikkelen i Aftenposten at unge kvinner ble tvunget eller lurt

⁸⁶ <http://www.vg.no/pub/vgart.hbs?artid=270023>

⁸⁷ <http://nrk.no/nyheter/innenriks/74717898.html> ”Utviser ofre for menneskehandel” 03.05.2005

⁸⁸ Vatra senteret, Albania

⁸⁹ <http://nrk.no/nyheter/utenriks/4780943.html> ”Asylbarn i Sverige solgt til bordell” 27.05.2005

⁹⁰ <http://www.dagbladet.no/nyheter/2005/06/17/434935.html> ”Sekter ofrer gutter i London”

⁹¹ <http://www.dagbladet.no/nyheter/2005/06/22/435371.html> ”Tre år gamle slaver brukt som kamelryttere”

til å gi avkall på barnet sitt mot en beskjedne sum penger, før bakmennene solgte barna videre.

Listen over medias oppmerksomhet kunne vært gjort betydelig mer omfattende. Dette er bare et tilfeldig utvalg over saker fra det siste året.

Det finnes som sagt ingen samlet oversikt over omfanget av handel med barn i/til Norge, men på bakgrunn av andre lands erfaringer, samt ”medias granskende journalistikk” kan man ikke utelukke at handel med barn foregår i et visst omfang i Norge også.

Heller ikke Oslo Politiet utelukker at det handles med barn til Norge, men ut over de nevnte tilfellene innenfor prostitusjon har de ikke kommet i kontakt med noen⁹³.

Spørsmålet som må besvares er hvordan skal man komme i kontakt med barna? Og i dette henseende, burde man se bredere enn utelukkende å undersøke utnyttelse av barn for seksuelle formål?

⁹² <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article1137601.ece>

⁹³ Samtale med Øyvind Nordgaren 14.11.05

8 Kundene.

I samtale på Pro Senteret uttaler Bjørg Norli⁹⁴ at majoriteten av menn som kjøper sex regelmessig, foretrekker at kvinner ikke selger sex under tvang. Illusjonen som skal skapes er at det handler om ekte følelser. Det vil ødelegge nytelsen å være med en kvinne som er satt under tvang. Det er ikke det de betaler for.

Ingrid Smette skrev i 2003 boken: "Den seksuelle slavestand?"⁹⁵ Ein rapport om kundar i prostitusjonen". Hun nærmet seg informantene/ kundene gjennom deres egne kanaler, som for eksempel ulike websider for kundene, hvor de utveksler erfaringer, har egne debattforum og gir generell informasjon. I løpet av en tidsperiode på fire måneder var hun inne og korresponderte med kundene på deres sider, i åpenhet om at hun utførte et forskningsprosjekt for Pro Senteret. Det som kom frem gjennom denne undersøkelsen, er sammenfallende med uttalelser fra flere av de ulike aktørene jeg har vært i kontakt med.

Kundene legger i stor grad vekt på det autentiske ved kjøp av sex. Ekteheten i opplevelsen blir sett i forhold til det som betegnes som "Girlfriend Experience", forkortet GFE. Desto høyere skåring på GFE, desto bedre er den totale opplevelsen for kundene.

Inn under Girlfriend experience er det forskjellige momenter som veier tungt. Det blir lagt stor vekt på at de prostituerte undertrykker den kommersielle siden ved situasjonen. Andre momenter som veier tungt, er hvor mye tid man får, den prostituertes teknikk og evne til innlevelse. Samlet kan man kanskje si at det handler om hvor god skuespiller en kvinne er. Dette og andre deler av Smettes undersøkelse tegner et bilde av at den "vanlige" kunde ikke ønsker en undertrykket jente som viser uvilje mot hva hun holde på med. En kvinne under tvang ville med all sannsynlighet ikke skåre høyt i forhold til "Girlfriend experience-målestokken".

⁹⁴ Samtale Pro Senteret 18 okt. 2005

⁹⁵ Den seksuelle slavestand? Ein rapport om kundar i prostitusjonen: Ingrid Smette, Pro Senteret 2003

Deler av undersøkelsen forsøker å finne frem til mennenes syn på de prostituerte.

Ofte har kundene mye omsorg for kvinnene de møter, og ser ikke på kvinnene som offer.

Tvert i mot skjuler de eventuell tvil, bak holdninger som at kvinnene er i prostitusjon fordi de ønsker det. Flere av mennene uttaler at de er blitt avhengig av sexkjøp, og at de kunne ønske at de klarte å komme seg ut av det.

Flere av informantene i undersøkelsen gir uttrykk for at de er på utkikk etter tegn på tvang, som for eksempel truende halliker. Andre igjen uttaler at ”utemarkedet”⁹⁶ bærer for mye preg av tvang, og at de derfor ikke oppsøker kvinner der.

Det er vanskelig å si om de personene Smette har kommet i kontakt med er et representativt utvalg av kunder. Alle har høyere utdanning, god inntekt og kun en, er over 50 år.

Det er også usikkerhet i forhold til om kunder med mer ”spesielle” preferanser ville gått i dialog med Smette. Hun mottok liten respons og unnvikende svar i den grad hun reiste spørsmål som var knyttet opp mot vold og prostitusjon.

Det er begrenset med undersøkelser som tar for seg kunde- og etterspørselsiden ved prostitusjon. Dette nevnes ofte som en mangel ved den totale forskningen innefor feltet.

⁹⁶ Utemarkedet er en samlebetegnelse på kvinner som prostituerer seg på gata og ikke i leiligheter, bordeller etc.

9 Avslutning og etterord.

Det er et omfattende og vanskelig felt man har beveget seg inn på når man skal arbeide med å bekjempe handel med kvinner og barn. I Norge og ellers i verden. Det betyr ikke at man skal resignere, men det betyr at man bør heve blikket og se hva man kjemper mot og hvilke tiltak som er hensiktsmessige.

Det er, som vist gjennom denne oppgaven, blitt lagt ned betydelig ressurser både som økonomiske midler og som menneskelig engasjement, i form av praktisk arbeid, forskning og medmenneskelighet.

Det er lett å konkludere med at man ikke aksepterer menneskehandel. Det er vanskelig å si **hva** som er handel med mennesker og **hva** man ikke aksepterer. Gråsonen kan bli for vid. I løpet av de siste årene har man kommet langt, bare den økte oppmerksomheten rundt temaet er et viktig skritt på veien.

Rekrutteringen av ofre har sin opprinnelse i de fattige landene, og den sprer seg til stadig flere områder. Det å sitte i Norge, eller i andre mottakerland og si at man har en nulltoleranse, eller at man ikke aksepterer at dette skjer innenfor sine landområder er i beste fall bare meningsløst, i verste fall nedlatende. Det er ikke vårt regelverk som styrer dette. Ulikhetene i verden medfører at de som har lite, legger premissene for hvordan de skal komme seg ut av fattigdommen. Dette medfører dessverre menneskesmugling, trafficking av narkotika, våpen, organer og av mennesker. Fattigdom medfører ofte å handle utenfor rammene av hva vi, i de mest velstående landene aksepterer. Premissene som blir lagt, går utenfor de nedfelte menneskerettighetene. Noen må ofres, for at flere skal få mer.

Dette betyr derimot ikke, at man ikke skal fortsette å arbeide **mot** dette systemet og **for** de som trenger det, men det innebærer at samtlige av de som har et mandat eller som

påberoper seg en stemme i kampen mot menneskehandel bør løfte blikket og se hva man kjemper mot.

Jeg må understreke at det er mennesker der ute, i Norge, som gjennomgår verre ting enn mange av oss noen sinne vil kunne sette oss inn i. Det er fremdeles mange ubesvarte spørsmål i forhold til hvordan man på best mulig måte skal kunne hjelpe disse personene. Det kanskje viktigste spørsmålet er hvordan vi skal nå frem til dem? Og hvis man skulle kunne klare å spore opp de som står bak ugjerningene bør de straffes, behørig.

Men fokuset må være på det første, finne og hjelpe.

Man bør foreta en gjennomgang av mulighetene for å føre en sak uten at kvinnene setter seg selv eller andre i risiko, og uten at de blir trukket gjennom den enorme påkjenningen det er å få sin sannhetsgehalt trukket i tvil.

En bør kunne kreve et minimum av ærlighet fra de som gir føringer på feltet. Er tiltakene for å bekjempe menneskehandel en utvidelse av beskyttelse av egne grenser og beskyttelse mot irregulær innvandring, eller grunner det i faktiske og reelle bekymringer for kvinner og barn som handelsvare? Antagelig er det i dag en kombinasjon av begge.

Man bør lytte til de som har faktisk kontakt med kvinnene, og ikke som rettssubjekt eller tall i en statistikk.

Personene de møter kjenner seg ikke igjen i det bildet som blir skissert gjennom lovgivning og handlingsplaner. Det betyr ikke at kvinnene ikke har helt andre behov for støtte og bistand, det betyr bare at de eksisterende tilbudene ikke er tilpasset deres virkelighet. I møte ved Nadheim uttrykkes dette på følgende måte; ”det er jo helt opplagt at personen trenger hjelp, det kan da ikke være et tolkingsspørsmål”.

Litteraturliste

Guri Tyldum, Marianne Tveit, Anette Brunovskis: *Taking Stock- A review of the existing research on trafficking for sexual exploitation. Fafo 2005*

Brunovskis, Anette/ Tyldum, Guri: *Crossing borders. An Empirical Study of Transnational Prostitution and Trafficking in Human Beings.* (FAFO-rapport nr. 426/2004)

Carling, Jørgen: *Fra Nigeria til Europa. Innvandring, menneskesmugling og menneskehandel* (Prio, 2005)

Elizabeth Kelly: *Journeys of Jeopardy: A Review of Research on Trafficking in Woman and Children in Europe* (IOM, 2002)

Elizabeth Kelly: *“World Trade Organisation” in Trouble and Strife.* (2001)

Møse, Erik: *menneskerettigheter* (2002)

Muireann O’Briain, Anke van den Borne, Theo Noten: *Joint East west research on*

Trafficking in Children For Sexual Purposes in Europe: The Sending Countries.
(ECPAT Europe Law Enforcement Group 2004)

Lazaroiu, Sebastian/ Alexandru, Monica: *Who Is the Next Victim? Vulnerability of Young Romanian Women to Trafficking in Human Beings.*

Ingrid Smette: *Den seksuelle slavestand? Ein rapport om kundar i prostitusjonen.* (Pro Senteret 2003)

Rädda Barnen Sverige: *Stoppa handeln med barn*

Red Barnet Danmark: *Trafficking af Børn til Danmark* (2003)

ECPAT Nederland: *Inzicht In Uitbuiting: Handel in minderjarigen in Nederland nader onderzocht* (September 2005)

Pro senteret: *Året 2004 Sett med Pro Senterets øyne* (Årsrapport 2004)

Regjeringens handlingsplan mot handel med kvinner og barn (2003-2005)

Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2005-2008)

Protocol to Prevent, Suppress and Punish trafficking in Persons, especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime

The Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings CET nr 917, 3. May 05

JD-OT.prp nr. 62 (2002-2003) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven

Ot.prp.nr 113 (2004-2005) Om lov om oppheving av løsgjengerloven og om endringer i straffeloven mv.

Rundskriv UDI 2004-019 SODA: utsatt utreisefrist ved bort- og utvisningsvedtak for personer som antas å være offer for menneskehandel.

Dommer

Frostatings lagmannsrett, 20.09.2005, 05-071379 AST-FROS

Trondheim tingrett, 01.04.2005, 05-011620 MED-TRON

Medielinker

<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1137601.ece>

<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1029851.ece>

<http://www.vg.no/pub/vgart.hbs?artid=270023>

<http://nrk.no/nyheter/innenriks/74717898.html> ”Utviser ofre for menneskehandel”

03.05.2005

<http://nrk.no/nyheter/utenriks/4780943.html> ”Asylbarn i Sverige solgt til bordell”

27.05.2005

<http://www.dagbladet.no/nyheter/2005/06/17/434935.html> ”Sakter ofrer gutter i London”

<http://www.dagbladet.no/nyheter/2005/06/22/435371.html> ”Tre år gamle slaver brukt som kamelryttere”

<http://www.dagsavisen.no/innenriks/article1798517.ece>

<http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article941240.ece>

<http://www.dagbladet.no/nyheter/2003/01/27/359823.html>

<http://www.vg.no/pub/vgart.hbs?artid=104671>

<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1029851.ece>

Lister over informanter

Liv Jessen: Pro senteret 29 aug. 05

Bjørg Norli: Pro senteret 29 aug. 05

Unni Kiil: ROSA 15.sept.05

Terje Nordtveit: Nye Kripos 23.sept.05, 26.sept.05

Rita Sletner: Justisdepartementet 12.okt.05

Mona Dia: Justisdepartementet 12.okt.05

Turid Heiberg: ECPAT/ Redd Barna 12. okt 05

Thale Skybak: Redd Barna 12. okt. 05

Bjørg Norli: Pro Senteret 18.okt.05

Solveig Holmdal Ottesen: Nadheim kvinnesenter, Kirkens Bymisjon 03.nov.05

Øyvind Nordgaren: Oslo Politi, organisert kriminalitet seksjonen 14.nov.05